

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Kun sanat eivät riitä”

Taidelähtöiset menetelmät maahanmuuttajaäitien kurssilla

Salon kansalaisopistossa

Sini Lundgrén

Humak KUTU YAMK (60 op)

Arvioitavaksi jättämisaika 03/ 2017

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kulttuurituottaja YAMK

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Sini Lundgrén	Sivumäärä 62 ja 6 liitesivua
Työn nimi ”Kun sanat eivät riitä” - Taidelähtöiset menetelmät maahanmuuttajaitien kursilla Salon kansalaisopistossa	
Ohjaava(t) opettaja(t) Arto Lindholm	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Salon kansalaisopisto	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena on ollut etsiä keinoja maahanmuuttajakotiäitien kotoutumisen tukemiseen sekä kehittää Salon kansalaisopiston maahanmuuttajille suunnattua kurssitoimintaa. Työn tilaaja on Salon kansalaisopisto, jonka kurssitarjontaan kuuluu maahanmuuttajille suunnattuja kursseja sekä omaehtoista kotoutumiskoulutusta.</p> <p>Opistossa oli havaittu, että maahanmuuttajakotiäidit löysivät huonosti kansalaisopiston tarjoaman omaehtoisen kotoutumiskoulutuksen pariin. Tämän opinnäytetyön avulla haluttiin testata minkälainen kurssitoteutus toimisi maahanmuuttajakotiäitien kotoutumisen ja kielenoppimisen tukena. Laajemmin oli tavoitteena löytää toimintamuoto, joka olisi monistettavissa muuallekin Suomeen maahanmuuttajakotiäitien kotoutumisen edistämiseksi. Tavoitteena oli saada pilottikurssille myös kantasuomalaisia äitejä lapsineen vertaistueksi ja kaksisuuntaisen kotoutumisen toteutumiseksi. Viimeiseksi mainitussa tavoitteessa ei kuitenkaan onnistuttu.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin tapaustutkimuksena. Opinnäytetyön puitteissa järjestettiin Salon avoimen päiväkodin tiloissa kansalaisopiston lyhytkurssi nimeltään ”Kun sanat eivät riitä”. Kurssi oli suunnattu erityisesti maahanmuuttajanaisille ja heidän alle kouluikäisille lapsilleen. Tavoitteena oli teatteri-ilmaisun ja kuvallisen ilmaisun kautta tukea maahanmuuttajakotiäitien kotoutumista, tukea naisia kielen oppimisessa ja antaa heille voimaantumisen kokemuksia. Samalla tutkittiin, mitkä ovat ne esteet ja haasteet, joiden vuoksi naisten osallistuminen kansalaisopiston kursseille on vaikeaa ja miten osallistumiskynnystä voitaisiin madaltaa. Tutkimusmenetelminä käytettiin havainnointia, kuvallisia menetelmiä, ryhmäkeskustelua/haastatteluja sekä tutkimuspäiväkirjaa. Aineiston analyysissä käytettiin luokittelua, teemoittelua sekä diskurssianalyysejä.</p> <p>Tutkimuksessa havaittiin, että maahanmuuttajanaisille suunnatuissa kurssitoiminnoissa tärkeää on lastenhoidon järjestäminen tai lasten ottaminen mukaan kurssille, kurssipaikan sijainti, kodinomaisuus ja tuttuus itse kohderyhmälle. Naisten saamiseksi kurssille tärkeää oli tutun tahon tai henkilön suositus tai suora kutsu kurssille osallistumiseen. Kurssiin sitoutti myös ensimmäisen kurssikerran positiiviset kokemukset ja toiminnan kokeminen mieluisaksi. Kurssilla tärkeiksi asioiksi koettiin vertaistuki, kielen oppiminen, itseilmaisu sekä sen tuoma vaihtelu arkeen. Kurssisisällöt koettiin hyvinvointia tukeviksi ja omakuvaa vahvistaviksi. Kuvataiteen ja teatteri-ilmaisun yhdistelmä kurssisisältönä toimi hyvin. Lisäsisällöiksi voi pidemmällä kurssilla ottaa vapaa-ajan palveluihin tutustumista ja vanhemmuutta tukevia tietoiskuja. Toiminnan kehittämisessä tärkeää on monipuolinen tiedotus ja yhteistyö siinä, jotta tieto toiminnasta tavoittaa äidit. Ilmoittautusmenettely on pidettävä yksinkertaisena ja helposti saavutettavana. Kurseista tiedottaminen vaatii yhteistyötä avoimen päiväkodin, kansalaisopiston, viranomaisten sekä kolmannen sektorin paikallistoimijoiden kuten MLL:n ja SPR:n kesken.</p> <p>Kehittämistyön tuloksia voivat hyödyntää kaikki maahanmuuttajanaisille vapaa-ajan toimintaa ja kotouttavaa toimintaa tuottavat tahot. Tuloksia hyödynnetään tilaajan eli Salon kansalaisopiston kurssitoiminnan suunnittelussa sekä yhteistyön kehittämisessä.</p>	
Asiasanat kotoutuminen, maahanmuuttajat, kotiäidit, monikulttuurisuus, kielen oppiminen, toiminnalliset menetelmät, taidelähtöiset menetelmät, itseilmaisu, kulttuurienvälinen vuorovaikutus, vapaa sivistystyö ja voimaantuminen	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Sini Lundgrén	Number of Pages 62 + 6
Title "When words are not enough" – Art-based methods in the course for immigrant mothers in Salo Adult Education Centre	
Supervisor(s) Arto Lindholm	
Subscriber and/or Mentor Salo Adult Education Centre	
Abstract <p>The aim of this study was to look for ways to support the integration of immigrant women, especially immigrant housewives. Other aim was to develop Salo Adult Education Centre's courses aimed for immigrants. The client is Salo Adult Education Centre whose programme includes courses for immigrants, for example courses that promote social integration.</p> <p>Salo Adult Education Centre had discovered that immigrant housewives do not find the courses that they offer. By means of this study it was tested what kind of course would support the social integration of immigrant housewives and also their language learning. More broadly, the goal was to find a mode of operation which could be replicated elsewhere in Finland to promote the social integration of immigrant housewives. The aim was to pilot a course where also Finnish mothers and their children could attend as a peer support and to promote bi-directional integration this way. The last-mentioned objective did not, however, succeed.</p> <p>The research was conducted as a case study. The pilot course was held in the premises of the Open Daycare Center of Salo. The course was titled "When words are not enough". The course was aimed specifically at immigrant women and their children under school age. The goal was to support the social integration of immigrant women through art-based methods: theatrical expression and visual expression. The course also supported the language learning of women and gave them the experiences of empowerment. By the course it was also studied what are the obstacles and challenges, which is why women's participation in Adult Education Centre's courses is difficult, and how the participation threshold could be lowered. The research methods were observation, group discussions and interviews, as well as a research journal. Data analysis was used for the classification, thematic analysis and discourse analysis.</p> <p>In the study it was found that when the courses are targeted at immigrant women it is important that the child care is organized or it is possible to take the children to the course with their mothers. Other important matters are the course's location and the familiarity and the home-like atmosphere of the place. The threshold to participate can be lower if the course is recommended by a familiar entity or person, or if women get a direct and personal call to participate in the course. The positive experience in the first lesson and a possibility to experience empowering activities are also good ways to engage women to attend the full course. The most important issues that the course gave to the women were the peer support, language learning, self-expression and the variation that the course-activity gave to the everyday life of the families. The course contents were considered to support well-being and reinforce self-esteem. The combination of visual arts and theater expression in course content worked out well. In the future the course can be held as a longer version and add there information about leisure services and matters involving parenting. Registration must be kept simple and easy to reach. Increasing the co-operation and spreading the information about the course more widely and via different channels can increase the accessibility of the course. This requires more co-operation between Open Day Care Center, Salo Adult Education Centre, public authorities and the third sector local actors such as MLL and the Red Cross.</p> <p>The results of this development work can be used in planning recreational activities to immigrant women everywhere in Finland. Results will be used in Salo Adult Education Centre when planning the future activities and courses for immigrants and in the development of the co-operation.</p>	
Keywords integration, immigrants, housewives, multiculturalism, language learning, art-based methods, functional methods, self-expression, cultural interaction, empowerment	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TOIMIJAT JA TAVOITTEET	7
2.1	Toimijat ja tavoitteet	8
2.2	Viitekehys, lähestymistapa ja menetelmät	10
2.3	Kehittämisprosessin vaiheet ja aineiston kerääminen	11
3	MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTUMINEN SUOMESSA	14
3.1	Maahanmuuttoon liittyvä termistö	14
3.2	Monikulttuurisuuden historiaa Suomessa	16
3.3	Maahanmuuttajanaiset ja kotoutuminen	18
3.4	Kulttuurisensitiivinen työote kotouttavassa työssä	23
3.5	Maahanmuuttajanaiset ja kulttuuripalvelut	25
4	KUN SANAT EIVÄT RIITÄ -KURSSI JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT	26
4.1	Taide hyvinvoinnin tukemisessa	26
4.2	Kun sanat eivät riitä -kurssin suunnittelu	27
4.3	Valokuva ja teatteri-ilmaisu voimaantumisen ja kotoutumisen tukena	29
4.4	Kurssin markkinointi ja kurssiryhmän kokoaminen	32
4.5	Taustatietoa kurssiryhmäläisistä	33
4.6	Kurssin toteutus kerta kerralta	34
5	KURSSITOIMINNAN ANALYSOINTIA	37
5.1	Tiedonhaun nelikenttä	38
5.2	Kurssitilastot, havainnointiraportit ja haastattelut	40
5.3	Kurssilla syntyneet kuvalliset tuotokset	43
5.4	Kurssilta nousseet kotoutumista tukevat diskurssit	44
5.5	Kotoutuminen on ennen kaikkea vuorovaikutusta	49
6	UUSIA IDEOITA KURSSITOIMINTAAN JA KOTOUTUMISEEN	50
6.1	Maahanmuuttajakotiäitien kotoutuminen ja kurssitoiminta	50
6.2	Toimintamalli maahanmuuttajakotiäitien tavoittamiseen	53
6.3	Avainasioita naisten kotoutumisen tukemisessa	57
	LÄHTEET	59
	LIITTEET	63

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarve kumpuaa sekä kasvavasta maahanmuuttajien määrästä Salon seudulla ja koko Suomessa sekä Salon kansalaisopiston maahanmuuttajatyön kehittämistarpeesta. Salossa asui Tilastokeskuksen mukaan 1776 vieraskielistä henkilöä vuoden 2015 lopussa (Rosten 2016). Vieraskielisellä tarkoitetaan henkilöä, jonka äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Salossa asui maahanmuuttajia yli 80 maasta. Suurimmat kansallisuusryhmät ovat venäläiset ja virolaiset. (Salon maahanmuutto-ohjelma 2014.) Salossa asui vuoden 2015 lopussa 53890 henkilöä ja vieraskielisten osuus kaupungin väestöstä oli 3,3%. Koko maassa vieraskielisiä oli vuoden 2015 lopulla keskimäärin 4% väestöstä. (Tilastokeskus 2016.) Kansalaisopistolla on tarve kehittää kurssitarjontaansa niin, että se tulisi kattavammin tutuksi ja entistä hyödyllisemmäksi myös vieraskieliselle väestölle eli maahanmuuttajille. Kansalaisopisto haluaa myös räätälöidä kursseja tarpeen mukaan eri kohderyhmille. Maahanmuuttajien osallistumisen aktivoimiseksi ja kurssien kehittämistyöhön on saatu Opetushallituksen myöntämää laatu- ja kehittämisrahoitusta. Tarkoitus on opinnäytetyössäni löytää ne esteet ja häirttekijät, mitkä estävät kansalaisopiston kursseille osallistumisen erityisesti silloin, kun kyseessä on maahanmuuttajaäidit. Tarkoitus on myös löytää ratkaisuja näiden esteiden poistamiseksi.

Maahanmuuttajille tarjotaan tällä hetkellä Salon kansalaisopistossa pääasiassa suomen kielen opetusta sekä sen rinnalla kulttuuri- ja yhteiskuntatiedon opetusta. Suomen kielen opetusta tarjotaan myös myyntipalveluna alueen vastaanottokeskuksiin. Opetushallituksen laatu- ja kehittämisrahoituksella kansalaisopistossa järjestetään kotoutumista tukevaa koulutusta pääasiassa alle kolme vuotta Suomessa asuneille, kotoutumissuunnitelman tehneille maahanmuuttajille. Samalla

tätä omaehtoista kotoutumiskoulutusta kehitetään koko ajan eteenpäin. Kotoutumissuunnitelma tehdään alueen Työ- ja elinkeinotoimistossa työmarkkinoille tähtääville maahanmuuttajille. Kansalaisopiston toteuttama koulutus on kotoutumista tukevaa ja se noudattaa soveltuvin osin Aikuisten maahanmuuttajien kotoittamiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteita. Sitä ei kuitenkaan voi kutsua varsinaiseksi kotoutumiskoulutukseksi, vaan sen on tarkoitus olla palveluaukkoja täyttävä, omaehtoinen ja kestoaltaan muutaman viikkotunnin kevyempi kuin varsinainen työvoimapolitiittinen kotoutumiskoulutus. Vuonna 2016 Salon kansalaisopiston kursseille osallistui 403 vieraskielistä. Kaiken kaikkiaan kansalaisopiston kursseilla opiskeli 5882 opiskelijaa vuonna 2016. Eri äidinkieliä opiskelijoilla oli 47. Yleisimmät äidinkielet suomen ja ruotsin lisäksi olivat venäjä, arabia, viro ja dari. (Alanne 2017.)

Työvoimapolitiittista kotoutumiskoulutusta Salon seudulla järjestää Salon aikuisopisto. Uuden kotoutumislain mukaan kotoutumissuunnitelma tehdään myös työmarkkinoiden ulkopuolisille maahanmuuttajille (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386 §3). Nämä suunnitelmat tekee Salon alueella kaupungin sosiaalipalveluiden maahanmuuttajayksikkö. Työvoiman ulkopuolisilla maahanmuuttajilla tarkoitetaan lähinnä kotiäitejä ja eläkeikäisiä maahanmuuttajia. Käytännössä ja viranomaisyhteistyöstä huolimatta jälkimmäiset ryhmät löytävät kuitenkin huonosti kansalaisopiston tarjoaman omaehtoisen kotoutumiskoulutuksen ja ainakin pienten lasten äideille 20 oppitunnin viikoittainen opiskelu on vaikea järjestää. Opinnäytetyöni tarkoituksena oli löytää keinoja maahanmuuttajanaisten, varsinkin kotiäitien, aktivoimiseen ja heidän kotoutumisensa tukemiseen. Erityisesti halusin selvittää miten kehittää Salon kansalaisopiston kurssitoimintaa niin, että se olisi maahanmuuttajanaisten helpompi saavuttaa ja mitä uusia ideoita kannattaisi kokeilla maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tukemisessa?

Vaikeimmin tavoitettavat kohderyhmät, kuten juuri esimerkiksi maahanmuuttajakotiäidit, jäävät sekä kansalaisopiston että vielä laajempaa kotokoulutusta tarjoavan ammattiopiston tarjonnan ulkopuolelle. Salon seudulla järjestettävät perhekerhot ja avoimen päiväkodin palvelut, jotka ovat suunnattu kotiäideille ja -isille lapsineen, olisivat maahanmuuttajaäideille hyviä kohtaamispaikkoja, joista voisi löytyä kotoutumista edistäviä kontakteja sekä vertaistukea. Kuitenkin maahan-

muuttajaäidit ovat löytäneet toistaiseksi huonosti näihin palveluihin. Sama ongelma on huomattu valtakunnallisestikin. Opetus- ja kulttuuriministeriö perääkin Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi -toimenpide-esityksessään vapaan sivistystyön koulutusmahdollisuuksien hyödyntämistä entistä tehokkaammin myös maahanmuuttajakotiäideille ja matalan kynnyksen kieliryhmätarjonnan lisäämistä, erimerkiksi jonkin harrastuksen parissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 29-30.)

Tässä opinnäytetyössä käsittelen kansalaisopiston toteuttamaa, taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävää lyhytkurssia kotiäideille ja sen avulla selvitettyjä palvelutarpeita maahanmuuttajanaisilta. Kurssi järjestettiin Salon avoimen päiväkodin tiloissa syksyllä 2016. Kurssitoiminnassa pienten lasten äidit ovat aina haasteellinen ryhmä, vaikka kyseessä olisi tarpeelliseksi koettu kotoutumista ja kielen oppimista tarjoava kurssi. Kielikursseille osallistumisen järjestäminen voi olla hankalaa eikä arkipäivän kontaktia suomalaisiin ole. Monessa kulttuurissa pidetään itsestäänselvyytenä alle kolmevuotiaiden lasten hoitamista kotona äidin toimesta. Usein lapsia on monta ja tämä sitoo naiset kotiin vuosikausiksi. Tänä aikana kielitaito ja yhteiskuntatietoisuus ei kehity ja vaarana on syrjäytyminen, joka heijastuu koko perheen elämään ja saattaa periytyä seuraavalle sukupolvelle. (Viren, Telkki & Voutilainen 2011, 8-9.)

Kehittämiprojektiksi valikoitui kurssikokeilu, jonka myötä kansalaisopisto pyrki kehittämään maahanmuuttajakotiäitien kotoutumista tukevia palveluja. Kehittämiprojektia suunniteltaessa huomasimme, että kansalaisopiston ja avoimen päiväkodin, palveluita yhdistämällä on mahdollista järjestää kotoutumista tukevaa toimintaa maahanmuuttajaäideille lapsineen. Tässä opinnäytetyössä käsittelen kansalaisopiston ja avoimen päiväkodin yhteistyönä toteuttamaa ”Kun sanat eivät riitä” -itseilmaisun kurssia ja kurssin perusteella saatuja tuloksia. Tulosten avulla kehitämme kansalaisopiston toimintaa ja luotujen toimintamallien myötä hyväksi havaittuja käytäntöjä on mahdollista levittää muuallekin.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TOIMIJAT JA TAVOITTEET

Tässä luvussa esittelen Salon kansalaisopiston, sen maahanmuuttajille suunnatun toiminnan sekä Salon avoimen päiväkodin. Kerron tutkimuksen viitekehyksestä ja lähestymistavasta sekä kehittämisosuuden vaiheista teorian tasolla.

2.1 Toimijat ja tavoitteet

Salon kansalaisopisto on Salon kaupungin omistama vapaata sivistystyötä ja taiden perusopetusta järjestävä oppilaitos, jonka toimialueena on koko Salon kaupunki. Maahanmuuttajille Salon kansalaisopisto tarjoaa kotoutumista tukevaa OTSO-koulutusta. Tällä hetkellä OTSO on pienryhmissä tapahtuvaa intensiivikoulutusta, jossa opiskellaan suomen kieltä 20 tuntia viikossa kahdella eri taitotasolla sekä tutustutaan suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. OTSO-koulutusta kehitetään koko ajan vastaamaan yhä paremmin kohderyhmän tarpeisiin. Lisäksi kansalaisopiston tarjonnassa on suomen kielen opetusta useilla eri taitotasoilla 2-4 viikkotunnin kursseilla.

Salon avoimessa päiväkodissa tarjotaan vanhemmille vertaistukea sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisen tukea: keskustelua kasvatuksesta, lapsen kehityksestä ja lapsiperheen arjesta. Avoimen päiväkodin toiminta on lapsen ja vanhemman yhteistä tekemistä. Salossa on kolme avoimen päiväkodin yksikköä, joista keskustan avoin päiväkotinä ”Sohvi” on tässä kehittämissuunnitelmassa mukana.

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kansalaisopiston toteuttamaa, taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävää lyhytkurssia kotiäideille ja sen myötä selvitettyjä palvelutarpeita maahanmuuttajanaisilta. Kurssin nimeksi valikoitui ”Kun sanat eivät riitä”. Kurssi järjestettiin Salon avoimen päiväkodin tiloissa. Kun sanat eivät riitä -kurssilla hyödynnettiin taidelähtöisiä menetelmiä ja toiminnallista oppimista, erityisesti valokuvausta, kuvallista ilmaisua ja teatteri-ilmaisua. Kurssi kokoontui kuusi kertaa syksyllä 2016 Salon keskustassa sijaitsevassa avoimessa päiväkodissa. Kurssille oli tarkoitus saada sekä maahanmuuttajaäitejä että kantaväestöön kuuluvia äitejä lapsineen. Ryhmään saatiin 7 maahanmuuttajaäitiä, jotka olivat asuneet Suomessa eripituisia aikoja ja olivat kotoutumisessaan hyvin erilaisissa vaiheissa.

Kurssin suunnittelu ja markkinointi toteutettiin niin, että ideointiin ja markkinointimateriaalin tekemiseen osallistui kansalaisopiston työryhmä, joka vastasi kurssin toteutuksesta. Mainos lähetettiin Salon maahanmuuttajaneuvostolle, neuvo-

laan, sosiaalityön maahanmuuttajapalveluihin, TE-toimistossa kotoutujista vastaavalle virkailijalle, Salon muistiyhdistyksen Monikulttuurinen Muisti -hankkeelle, Salo-Uskelan seurakunnan maahanmuuttajatyöstä vastaavalle, OTSO-kurssille aikaisemmin osallistuneille kotiäideille ja syksyllä 2016 OTSO-kurssille osallistuville äideille, Salon vastaanottokeskukseen sekä Halikon vastaanottokeskukseen.

Avoimen päiväkodin toimintaperiaatteiden mukaisesti lapsetkin voivat osallistua kurssin toimintaan yhdessä vanhempansa kanssa. Ryhmää ohjasivat kansalaisopiston teatteri-ilmaisun opettaja sekä valokuvauksen opettaja. Jälkimmäinen on itsekin maahanmuuttajataustainen. Ideana oli tarjota ryhmäläisille työkaluja itseilmaisun tueksi ja kehittää maahanmuuttajien suomen kielen taitoa. Samalla selvitettiin palvelutarpeita havainnoinnin, kuvallisten menetelmien ja ryhmähaastattelun avulla. Palveluiden kehittämiseksi ja kotoutumisen tukemiseksi ryhmästä saadut ideat sopivat laajemminkin maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tukemiseen, ei vain kansalaisopiston kurssitoiminnan kehittämiseen.

Lähdekirjallisuuden ja samankaltaisten aikaisempien hankkeiden perusteella esiteitä kansalaisopiston kursseille tai muuhun vapaa-ajan kulttuuritoimintaan osallistumiselle ovat mm. kulttuuriset erot, tiedon puute, välimatkat, lastenhoidon ongelmat, hinta, ajankohta, sisällön kiinnostamattomuus tai vaikeaselkoisuus. Viimeksi mainittu tarkoittaa sitä, että maahanmuuttaja ei koe osaavansa suomea vielä tarpeeksi hyvin, jotta voisi osallistua suomenkieliseen toimintaan tai tapahtumaan. (Joronen 2009, 82-87.) Tavoitteena oli selvittää, ovatko oletetut esteet todellisia vai vaikuttavatko jotkut muut tekijät kursseille osallistumiseen/osallistumattomuuteen. Tieto on tärkeä, koska samat tekijät ovat todennäköisesti esteenä myös muiden, erityisesti vapaa-ajan, - palvelujen löytämiselle ja käyttöönotolle, kun kohderyhmänä ovat maahanmuuttajanaiset.

Tärkeää oli myös selvittää, miten näitä mahdollisia esteitä voidaan poistaa ja min-kälaiset sisällöt olisivat kiinnostavia kohderyhmän näkökulmasta. Myös kokemuksellinen tieto oli tärkeää: miten kurssin toteutus, paikka ja sisältö koettiin. Kysymykset esitettiin niin kurssilaisille, ohjaajille, kuin avoimen päiväkodin henkilökunnallekin.

Tavoitteena oli luoda toimintamalli maahanmuuttajakurssien toteuttamiseen ja erityisesti kotiäitien saavuttamiseen kurssitoiminnassa. Tarkoituksena oli havaintojen ja haastattelujen kautta selvittää miten kansalaisopiston kannattaa jatkossa kehittää maahanmuuttajille suunnattua kurssitoimintaa, miten sitä kannattaa markkinoida ja miten siitä tulee helpommin saavutettavaa. Tavoitteena oli antaa ryhmän naisille lapsineen vertaistukea ja voimaantumista. Samalla tuettiin kotoutumista ja elämänhallintaa. Tarkoitus oli, että toiminta auttaisi syrjäytymisen ehkäisyssä ja rohkaisisi jatkossakin osallistumaan avoimen päiväkodin toimintaan tai kansalaisopiston kursseille.

Katja Ihamäki ja Päivi Kaljonen toteavat toimittamassaan Kotoutumista ja kohtaamisia -artikkelikokoelmassa (2014), että sekä maahanmuuttajien tunne osallisuudesta yhteiskunnassa että kantaväestön avoin suhtautuminen kehittyvät luontevan arjen vuorovaikutuksen kautta. Avoimessa päiväkodissa järjestetty ryhmätoiminta on hyvä esimerkki juuri luontevasta arjen vuorovaikutuksesta. Erityisesti paikan tuleminen tutuksi maahanmuuttajaäideille ja maahanmuuttajaäitien tutustuminen kantaväestön äiteihin edistää kaksisuuntaista kotoutumista. Tällainen toiminta kehittää voimakkaasti sosiaalista integraatiota, yksilön tunnetta siitä, että hän kuuluu yhteisöön. Kotoutumista ja osallisuutta tukeva yhteisö voi olla vertaisryhmä, työkaverien ryhmä, harrastuksen parissa syntynyt yhteisö tai vaikkapa asuinalueen yhteisö. (Ihamäki ym. 2014, 6.)

Kehittämistoiminnan yhteydessä on usein luontevaa puhua tutkimuskysymysten sijasta arviointikysymyksistä tai kehittämiskysymyksistä (Toikko & Rantanen 2009, 117). Kehittämiskysymykset tässä opinnäytetyössä ovat: Miten kehittää Salon kansalaisopiston kurssitoimintaa niin, että se olisi maahanmuuttajanaisten helpompi saavuttaa? Mitä uusia ideoita kannattaisi kokeilla maahanmuuttajanaisten kotoutumisessa?

2.2 Viitekehys, lähestymistapa ja menetelmät

Viitekehysten tarkoituksena on tavoittaa tutkittavassa ilmiössä keskeiset tekijät ja niiden väliset suhteet. Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään maahanmuuttajien, erityisesti naisten kotoutumisen problematiikkaa sekä kotoutumisen kult-

tuuripoliittisia ulottuvuuksia. Teoriaosiossa käsitellään myös taidelähtöisiä menetelmiä sekä niiden käyttämistä apuna kotoutumisprosessissa, itseilmaisun välineenä sekä kielen oppimisen tukena ja voimaantumisen välineenä. Erityisesti tarkastellaan maahanmuuttajanaisten kohtaamia haasteita ja sitä problematiikkaa, mitä naiseus ja äitiys vieraassa kulttuurissa voivat aiheuttaa.

Tutkimuksen avainkäsitteitä ovat kotoutuminen, maahanmuuttajat, kotiäidit, monikulttuurisuus, kielen oppiminen, toiminnalliset menetelmät, taidelähtöiset menetelmät, itseilmaisuus, kulttuurienvälinen vuorovaikutus, vapaa sivistystyö ja voimaantuminen.

Yhteiskunnallinen todellisuus ja toimintaympäristöt ovat monitasoisia ja tällaisessa ympäristössä tapahtuva kehittäminen ei voi perustua ennalta tiukasti määriteltyihin tavoitteisiin ja prosesseihin. Tavoitteet täydentyvät ja tarkentuvat prosessin edetessä. Yksi olennaisia kykyjä, joita kehittäjällä tulee olla, on kyky sietää epävarmuutta, ristiriitoja ja jatkuvia muutoksia. Kehittämistoiminta vaatiikin jatkuvaa ilmiöiden uudelleen hahmottamista. (Toikko ym. 2009, 52-52.)

Kehittämiprojektin lähestymistapa on tapaustutkimus. Kyseessä on kuitenkin tutkimuksellinen kehittämistoiminta, jolloin kysymyksenasettelut tarkentuvat käytännön toiminnan myötä (Toikko ym. 2009, 22). Tapaustutkimuksessa keskeistä on kontekstuaalisuus. Kehittämiskysymyksissä keskitytäänkin tapauksen ymmärtämiseen ja ratkaisemiseen. Tutkimuksen lähestymistavaksi sopisi muuten jopa paremmin toimintatutkimus, mutta valitettavasti ajallisesti toista testikierrosta ei ehditä toteuttamaan tämän kehittämiprojektin puitteissa ja toimintatutkimukselle ominainen syklisyys jäisi toteutumatta. Tapaustutkimus valittiin, koska se soveltuu hyvin ”Miten?” ja ”Miksi?” -kysymysten ratkaisemiseen ja ilmiöiden tarkasteluun (Aaltola & Valli 2007, 184).

2.3 Kehittämisprosessin vaiheet ja aineiston kerääminen

Tapaustutkimuksessa keskitytään laadulliseen tutkimukseen ja olennaista on tiedon vakuuttavuus, tehtyjen valintojen näkyväksi tekeminen ja perustelut. Täydelliseen objektiivisuuteen on mahdoton pyrkiä, sillä kaikessa ihmisiin ja yhteiskuntaan liittyvässä tiedontuotannossa on aina läsnä subjektiivisuuden aspekti. Tär-

keää onkin, että tutkimusraportin lukijalla tulee olla mahdollisuus arvioida tutkimusprosessia kokonaisuudessaan sekä sitä, miten tuloksiin on päästy. (Toikko ym. 2009, 127.) Tapaustutkimuksessa olennaista on kuvata tutkimusprosessin vaiheet, päättelyketju ja punainen lanka sekä selkeät perustelut johtopäätöksille (Aaltola ym. 2007, 184-193).

Kehittämisprosessi lähtee kehittämisen perusteluista, jolloin määritellään kehitettävä kohde ja se, miksi kehittämistyötä tehdään. Seuraava vaihe on toiminnan organisointi, jolloin vastataan kysymyksiin kuka ja miten? Sen jälkeen alkaa varsinainen kehitävä toiminta, johon kuuluu ensin ideointi, sitten priorisointi, sen jälkeen kokeilu ja kokeilun jälkeen reagointi. Kehittävän toiminnan rinnalla kulkee koko ajan toiminnan arviointi, joka on paitsi jatkuvaa, myös toimintaa tarvittaessa muuttavaa ja osallistumista arvioivaa. Toiminnan arvioinnin myötä luodaan kehittämisprosessille yhteinen merkitys. Kehittämisprosessi päättyy prosessissa kehitettyjen uusien palvelujen ja tuotteiden levittämiseen, niiden juurruttamiseen ja tuotteistamiseen. (Toikko ym. 2009, 56-63.)

Tapaustutkimuksessa käytetään usein eri tiedonhankintamenetelmiä. Tässä kehittämistyössä tiedonhankintamenetelmiä olivat havainnointi, kuvalliset menetelmät, ryhmäkeskustelu/haastattelu, parihaastattelut ja päiväkirjaraportit. Pääasiallinen tiedonlähde olivat asiakkaat eli ryhmään osallistujat sekä kurssin ohjaajat ja avoimen päiväkodin henkilökunta. Kurssilla syntyneet kuvamateriaalit olivat täydentävä tiedonlähde. Itse osallistuin ryhmän toimintaan apuohjaajan roolissa sekä havainnoijana. Tärkeää oli itse osallistua ryhmään, jotta minua havainnoijana ei koettaisi ryhmän ulkopuolisena, sellaisena, jonka läsnäoloa jännitetään. Ilmapiirillä on vaikutusta ihmisen kykyyn oppia uutta. Pelko epäonnistumisesta, syyttämisestä ja tuomitsemisesta vähentää luovuutta. Ympäristö eli toimintakonsepti voi olla myös mahdollistamassa ja vahvistamassa voimaantumista. Oleellista on tunne siitä, että yksilö on tervetullut, hyväksytty, arvotettu ja kunnioitettu sekä luottamus siihen, että vaikeuksissa saa ympäristöltä tukea vähättelyn sijaan. (Siitonen 1999, 145-147.)

Aineistoa kerättiin koko kurssitoiminnan suunnittelun ja toteutuksen ajan. Aineisto ovat dokumentit kerhotoiminnan suunnittelusta, ryhmän toimintojen havainnoin-

nin dokumentoinnit eli päiväkirjaraportit, valokuvat, haastattelujen dokumentoinnit ja äänitteet. Myös kurssilla syntyvät tuotokset dokumentoitiin ja ne ovat osa aineistoa. Viimeinen kurssikerta, joka sisälsi palautteen kurssista, videoitiin. Tutkimuslupa aineiston keräämiseen saatiin Salon kaupungin vs. vapaa-aika päälliköltä Heli Antikainen-Paunalta. Ryhmään osallistuneilta naisilta saatiin lupa videointiin, kun ensin heille oli annettu tiedoksianto suullisesti ja kirjallisesti suomeksi ja englanniksi.

Oheisessa taulukossa (Taulukko 1) olen eritellyt kehittämisprosessin vaiheet, kehittämiskysymykset sekä aineiston keruutavat. Taulukosta ilmenee varsinaisia tutkimuskysymyksiä tukevat kehittämiskysymykset sekä miten niihin etsitään vastauksia. Taulukko havainnollistaa myös tiedon analysoinnin ja tulkinnan mekanismeja.

Taulukko 1: Kehittämisprosessin vaiheet, kehittämiskysymykset ja aineiston keruutavat (Toikko ym. 2009, 121).

Kehittämisprosessin vaihe	Kehittämiskysymykset	Aineiston keruutapa
Suunnittelu	Minkälainen kurssi voisi hyödyttää maahanmuuttajanaisia sekä tuottaisi opistolle tietoa kohderyhmän tarpeista? Miten maahanmuuttajanaisten kotoutumista, voimaantumista ja kielenoppimista voidaan tukea?	Yhteiset suunnittelupalaverit Kohderyhmältä kysyminen Verkostolta kysyminen Lähdekirjallisuus
Toteutus	Miten kotiäitien ryhmä ryhmäytyy? Miten kuvailmaisuus ja itseilmaisuus koetaan? Tapahtuuko voimaantumista? Syntyykö vertaistukea? Edistääkö ryhmätoiminta kotoutumista? Miten kurssi toimintamuotona koetaan? Miten tila toimintapaikkana koetaan? Mitä voidaan jatkossa tehdä kurssien houkuttelevuuden lisäämiseksi?	Havainnointi kuvaamalla ja havainnointipäiväkirjaa pitämällä, osittain myös videoimalla. Ryhmähaastattelu Toteutuksessa mukana olleiden haastattelut Kurssilla tuotetut kuvamateriaalit
Aineiston järjestäminen	Kaiken kerätyn aineiston järjestäminen.	Tiedonhaun nelikenttä

Aineiston analysointi	Aineiston tulkinta, merkitysten ja yhteyksien etsiminen	Luokittelu, tyypittely, teemoittelu, diskurssianalyysi
Johtopäätökset	Toimintamallien ja hyvien käytäntöjen jäsentäminen ja kuvailu.	Kaaviot, toimintaohjeet, suositukset

Analyysivaihe tapaustutkimuksessa jakaantuu kahteen vaiheeseen, aineiston järjestämiseen ja kuvaamiseen sekä aineiston ja tulosten tulkintaan. Jälkimmäisessä pyritään tulkitsemaan merkitykset ja näkemään niiden väliset yhteydet, joiden kautta on mahdollista muodostaa johtopäätöksiä. (Aaltola ym. 2007, 184-193.)

3 MAAHANMUUTTAJAT JA KOTOUTUMINEN SUOMESSA

Tässä luvussa käsitelen maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin liittyvää termistöä, monikulttuurisuuden historiaa Suomessa sekä maahanmuuttajanaisiin ja heidän kotoutumiseensa liittyviä erityiskysymyksiä. Kiinnitän huomiota erityisesti kulttuurisensitiiviseen työotteeseen maahanmuuttajatyössä sekä aikaisempiin tutkimuksiin maahanmuuttajanaisten ja -perheiden osallistumisesta kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin.

3.1 Maahanmuuttoon liittyvä termistö

Maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin liittyy paljon termistöä, jonka avaaminen on tarkoituksenmukaista kehittämistyöhön tutustumisen helpottamiseksi. Tässä kehittämistyössä käsitellään termejä maahanmuuttaja, kotouttaminen ja kotoutuminen, turvapaikanhakija, pakolainen sekä paluumuuttaja Suomen pakolaisavun tuottaman sanaston sekä kotoutumislain mukaan (Suomen pakolaisapu 2009; Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386, §3).

Maahanmuuttajia ovat ihmiset, jotka asettuvat asumaan esimerkiksi Suomeen vuodeksi tai pidemmäksi ajaksi. Maahanmuuttajia ovat siis kaikki ulkomailta muuttajat, maahanmuuttosyystä riippumatta. (Suomen pakolaisapu 2009.) Tässä työssä tarkasteltavan ”Kun sanat eivät riitä” -kurssin kaikki osallistujat olivat maahanmuuttajia, samoin kuin yksi kurssin ohjaajista.

Kotouttaminen määritellään Suomen laissa ”maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi, jossa hän pyrkii osallistumaan työelämään ja yhteiskunnan toimintaan sekä samalla säilyttämään oman kielensä ja kulttuurinsa”. Kotouttamisjakso kestää pääsääntöisesti kolme vuotta, mutta jaksoa voidaan erityistapauksissa pidentää. Kotouttamista säätelee laki kotoutumisen edistämisestä. Kotoutuminen taas tarkoittaa sitä, että maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja omaksuu uusia tietoja, taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat häntä toimimaan aktiivisesti uuden kotimaansa yhteiskunnassa. (Suomen pakolaisapu 2009.)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta. Vain pienelle osalle turvapaikanhakijoista myönnetään YK:n pakolaissopimuksen mukainen pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon. Sen sijaan turvapaikanhakija voi saada oleskeluluvan toissijaisen suojeluntarpeen perusteella esimerkiksi, jos hänellä on epäinhimillisen kohtelun uhka kotimaassaan. (Suomen pakolaisapu 2009.) Kurssille osallistuneista naisista osa oli turvapaikanhakijoita ja osa jo oleskeluluvan saaneita. Osa siis oli kotoutumisvaiheessa ja luettavissa kotoutujaksi, osa ei. Kotouttavia palveluja tarjotaan työ- ja sosiaaliviranomaisten toimesta oleskeluvan saaneille, mutta vapaan sivistystyön toimintaperiaatteiden mukaisesti kansalaisopiston toiminta on kaikille avointa kurssitoimintaa, jonne voi ilmoittautua oleskelulupastatuksesta huolimatta.

Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman kotimaansa ulkopuolella. Hänellä on perusteltu aihe pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta. Pakolaisen määritelmä ja oikeudet on sovittu YK:n Geneven pakolaissopimuksessa. Kiintiöpakolainen taas on henkilö, jolla on YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun (UNHCR) myöntämä pakolaisen asema ja hän saapuu maahan valtion määrittelemän pakolaiskiintiön puitteissa. Eduskunta määrittää Suomen pakolaiskiintiön vuosittain. (Suomen pakolaisapu 2009.)

Paluumuuttaja on henkilö, joka on asunut pitemmän tai lyhyemmän ajanjakson synnyinmaansa rajojen ulkopuolella ja palaa takaisin synnyinmaahansa. Suomessa paluumuuttaja-käsitettä käytetään entisistä ja nykyisistä Suomen kansalaisista sekä entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevista henkilöistä eli inkerinsuomalaisista, joilla on suomalainen syntyperä. (Suomen pakolaisapu 2009.)

3.2 Monikulttuurisuuden historiaa Suomessa

Suomi on aina ollut jollain lailla monikulttuurinen yhteiskunta, Suomessa on aina puhuttu ruotsia ja muita pienempiä vähemmistökieliä. Myös uskonnollisia vähemmistöjä on asunut maassamme jo pitkään, esimerkiksi ortodoksit, juutalaiset sekä islaminuskoiset tataarit. Maassamme asuu myös alkuperäiskansaa eli saamelaisia sekä jo vuosisatoja maassamme on asunut myös romaneja. (Saukkonen 2013, 24.) Kuitenkin Suomea on pidetty melko homogeenisenä yhtenäiskulttuurin yhteiskuntana aina 1990-luvun alkupuolelle asti. Silloin ensimmäiset suuremmat turvapaikanhakija- ja pakolaisryhmät saapuivat Suomeen.

Suomalaisten asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat olleet aika varovaisia. Kuitenkin se, minkälaisia maahanmuuttajia on toivotettu tervetulleiksi, on vaihdellut. Vuonna 1987 tehdyssä kyselytutkimuksessa noin puolet vastanneista olisi halunnut väljentää silloista maahanmuuttopolitiikkaa. Tutkimuksen mukaan erityisesti kehitysmaiden asukkaat, vainotut tai muuten avun tarpeessa olevat toivottiin tervetulleiksi. Työperäistä maahanmuuttoa tai muista taloudellisista syistä muuttavia ei sen sijaan niinkään toivottu. (Mts., 25.) Suhtautuminen maahanmuuttoon muuttui 1990-luvun lamavuosina kielteisemmäksi, mutta uuden nousukauden myötä asenteet kääntyivät jälleen myönteisemmiksi. Vuonna 2007 hieman ennen kansainvälisen talouskriisin alkua, 38 prosenttia vastaajista kannatti Elinkeinoelämän valtuuskunnan toteuttamassa tutkimuksessa ulkomaalaisten työntekijöiden vastaanottamista Suomeen silloista tilannetta enemmän. Luku oli korkeampi kuin koskaan ennen vastaavassa tutkimuksessa. Kuitenkin erot eri alueiden ja väestöryhmien mielipiteiden välillä olivat suuria. Turussa, pääkaupunkiseudulla ja muualla Uudellamaalla suhtauduttiin maahanmuuttoon huomattavasti myönteisemmin kuin muualla Suomessa. Korkeasti koulutetut ja työelämässä melko korkeissa asemissa olevat kannattivat liberaalimpaa maahanmuuttopolitiikkaa. Sen sijaan alemmin koulutetut työntekijät sekä eläkeläiset kannattivat joko maahanmuuton pitämistä entisellään tai sen vähentämistä. Suhtautuminen työperäistä maahanmuuttoa kohtaan oli suopeampaa kuin suhtautuminen pakolaisten vastaanottoon. (Jaakkola 2009, 22-27.) Vuonna 2012 toteutetussa maahanmuuttajabarometrissä ei suoraan kysytty suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan, mutta sen sijaan kysyttiin maahanmuuttajilta kokevatko he suomalaisiin tu-

tutumisen helpoksi vai vaikeaksi ja mikä asia vaikuttaa suomalaisiin tutustumiseen eniten. Barometrin tulosten mukaan 33 prosenttia vastaajista koki suomalaisiin tutustumisen melko tai erittäin vaikeaksi. Merkittävimmäksi tutustumisvaikeuksien syyksi nousi kieli. Puolet vastaajista ei kokenut puhuvansa tarpeeksi hyvin suomea. (Ramboll Management Consulting 2013, 41.)

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta astui voimaan 1999. Tuossa laissa esiteltiin suomenkielinen integroitumista ja yhteiskuntaan sopeutumista kuvaava uudissana kotoutuminen. Viranomaisten toimista taas käytettiin tässä asiayhteydessä termiä kotouttaminen. (Saukkonen 2013, 29.) Vuoden 1999 laki oli työvoimapolitiittinen ja muutamat ryhmät, kuten eläkeläiset ja kotiäidit, jäivät kotouttamistoimenpiteiden ulkopuolelle. Lain uudistuksessa 2010 (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) kotouttamistoimenpiteet ja -palvelut saatettiin kaikkien niitä tarvitsevien maahanmuuttajien saataville oleskelun perusteesta riippumatta. Jossain päin Eurooppaa, esimerkiksi Alankomaissa, kotouttamistoimet ja niihin osallistuminen on maahanmuuttajan velvollisuus. Suomessa se taas on oikeus. Tosin kotoutumissuunnitelman tehneen maahanmuuttajan on noudatettava suunnitelmaansa ja osallistuttava siinä määriteltyihin toimenpiteisiin ja palveluihin säännöllisesti tai oikeutta kotoutumistukeen voidaan rajoittaa. Kotoutumistuki voi olla toimeentulotukea tai työmarkkinatukea. (Saukkonen 2013, 88-89.) On kuitenkin huomioitava, että kotoutuminen ei ole yksisuuntaista sulauttamista suomalaiseen kulttuuriin. Kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena koko Suomi muuttuu kulttuurisesti monimuotoisemmaksi. Tähän muutokseen katsotaan myös kantaväestön joutuvan sopeutumaan. (Saukkonen 2010, 100.) Tällöin puhutaan kaksisuuntaisesta kotoutumisesta.

Suomi on historiansa valossa monikulttuurinen maa ja lainsäädännöltään Euroopan laajuisesti tarkasteltuna edistysellinen sen suhteen miten kulttuurinen monimuotoisuus ja sen tukeminen laissa ja strategioissa mainitaan. Kuitenkin käytännön toimet, kotoutumisen toimeenpano ja sen sisältö, eroavat laissa säädetyistä ja parannettavaakin löytyy. (Saukkonen 2013, 125-126.) Kotoutumispoliittiset toimet suuntautuvat miltei yksinomaan maahanmuuttajan henkilökohtaiseen kehitykseen. Suomalainen työntekoa arvostava kulttuuri näkyy kotouttamistoimenpiteissä. Ensisijaisesti panostetaan siihen, että maahanmuuttaja löytäisi paikkansa työmarkkinoilla. Kotoutumisen onnistumisen mittareita ovat työllisyys,

suomen tai ruotsin kielen taito, riippumattomuus sosiaaliturvasta sekä kantävästään suuntautuvat sosiaaliset verkostot. Kotoutumislakiin kirjoitettu oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen jää toissijaiseksi ja suomalaiseen multikulturalismiin sisältyykin jonkun verran piilotettua sulauttamista. Kotouttamistoimet eivät juurikaan huomioi maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin säilyttämistä. Se nähdään osana kotoutumisprosessia, mutta tuki ja mahdollisuudet loppuvat, kun kotoutumisaika loppuu. Jopa maahanmuuttajayhdistykset ovat alkaneet kehittää toimintaansa enemmän tähän suuntaan. (Mts., 138-140.) Oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen olisi kuitenkin erittäin tärkeää ihmisen identiteetin ja omakuvan kannalta. Oman kulttuurin tunteminen auttaa myös muihin kulttuureihin tutustumisessa ja niiden tapojen ymmärtämisessä.

Yhteiskunnan monikulttuurisuus eli multikulturalismi on nykypäivän Suomessa yleinen keskustelunaihe ja jopa kiistanaihe. Ihmisiä ei kulttuurisessa monimuotoistumisessa yleensä ärsytä niinkään eri kielet tai vaikkapa eri uskonnot, vaan ennen kaikkea arjen kokemukset. Tavat, sattumukset ja tottumukset, joita pidetään epämiellyttävänä, epäsovivina tai vaikeina ymmärtää. (Saukkonen 2013, 154.) Yhteiskunta pyrkii yhdenmukaistamaan ihmisiä ja monet suomalaiset odottavatkin, että maahanmuuttajat ”oppivat olemaan kuin kaikki muutkin”. Kuitenkaan ei huomioida sitä, että maan tapa on muuttumassa ja kulttuurien moninaisuus kasvaa koko ajan. Tämä on globaali ilmiö ja muuttuvassa maailmassa tarvitaan yhä enemmän vuorovaikutusta, kulttuurisensitiivisyyttä ja empatiaa. On asioita, jotka lainsäädännössä on perusteltua kieltää ja asioita, jotka kansalaisoikeuksien ja ihmisoikeuksien vuoksi on pakko sallia. Näiden välille jää kuitenkin laaja alue, jonka kysymyksiä ei voi ratkaista yhtä helposti. Tämä on eräänlaista sietämisen ja suvaitsevaisuuden vyöhykettä, jonka sisällöistä ja laajuudesta pitäisi keskustella enemmän, kun käsitellään kotoutumista ja sen kaksisuuntaisuutta. Kysymys on tämän päivän ja tulevaisuuden suomalaisuudesta; erilaisista arvoista, elämäntavoista ja käyttäytymisen muodoista, mitä yhteiskunnassa pidetään sopivana ja mitä puolestaan ei. (Mts., 222.)

3.3 Maahanmuuttajanaiset ja kotoutuminen

Maahanmuuttajaperheen muuttaessa Suomeen tai suomalaisen perheen muuttaessa ulkomaille usein nainen on se, jonka yhteiskunnallinen asema muuttuu eniten. Korkeasti koulutettu ja kotimaassaan tasa-arvoista elämää puolisonsa

kanssa viettänyt nainen saattaa huomata, että hänen vastuullaan on ensisijaisesti perhe ja koti sekä lasten valmentaminen siirtolaisuuteen. Näin käy helposti etenkin silloin, kun syy ulkomaille muuttoon on usein miehen työtilanne. Sekä suomalaisperheiden muuttoa ulkomaille että kiinalaisperheiden muuttoa Kanaan tutkineissa tutkimuksissa on huomattu, että naisen vastuulle jää usein siitä huolehtiminen, että lapset sopeutuvat uuteen maahan. (Joronen 2007, 287.) Virolaisten naisten Suomeen muuttoja tutkinut Heli Hyvönen taas on huomannut tutkimuksessaan (2009), että maahanmuuton myötä voi käydä niin, että korkeasti koulutettujen naisten työmarkkina-asema huononee, kun taas matalasti koulutettujen naisten asema voi jopa parantua maahanmuuton seurauksena.

Suomeen muuttavat naiset ovat heterogeeninen ryhmä, jotka tulevat erilaisista kulttuuri-, perhe- ja koulutustaustoista. On melko ongelmallista nimetä tai määrittellä ryhmää maahanmuuttajanaisten tai arvioida heidän kotoutumistaan kokonaisuutena. Muutto ulkomailta Suomeen on kasvanut viime vuosina huomattavasti ja 2000-luvulla Suomessa asuva ulkomaalaisväestö on lähes kaksinkertaistunut. Pääkaupunkiseudulla jo joka kymmenes asukas on maahanmuuttajataustainen. Myös maahanmuuttosyyt ovat monipuolistuneet. Pakolaisuuden ohella Suomeen muutetaan entistä enemmän vapaaehtoisesti joko perhesiteiden, työn tai opiskelun perusteella. Maahanmuuttajien jakaminen yksinkertaisesti pakolaistaustaisiin ja ei-pakolaistaustaisiin ei tuo esiin sitä kompleksisuutta ja niitä lukuisia tekijöitä, jotka saavat ihmiset lähtemään kotimaastaan. Niin pakolaisuuteen kuin muihinkin maahanmuuton syihin sisältyy useita muuttajia sekä yksilöä tai perhettä stressaavia tekijöitä. Tutkija Tuomas Martikainen toteaa teoksessaan *Suomi Remix* (2011), että ulkomailta Suomeen saapuva väestö on yhä monimuotoisempaa niin sosiaaliselta, kulttuuriselta kuin taloudelliseltakin taustaltaan.

Suurimmat kulttuurierot ovat usein aasialaisista tai Lähi-idän kulttuureista tai Afrikan muslimimaista muuttaneilla naisilla, kun vertaa suomalaiseen naiskuvaan. Ydinperhe- ja yksilökeskeinen sekä oikeussuuntautunut ajattelutapa on Suomessa normi. Monet maahanmuuttajat tulevat kulttuureista, joissa kulttuurinen ajattelutapa on suku- ja yhteisökeskeinen sekä velvoitesuuntautunut. Velvoitesuuntautunut ajattelutapa tarkoittaa sitä, että ihmisellä on oikeuksia vasta kun hän on ne ansainnut kuuliaisuudella ja uhrautumalla perheen hyväksi. Oikeussuuntautunut ajattelutapa taas korostaa jokaiselle kuuluvia yleisiä ja kaikkialla

vallitsevia oikeuksia, joita kenenkään ei tarvitse erikseen ansaita. Sukukeskeiseen ja velvoitesuuntautuneeseen ajattelutapaan liittyy myös monissa euraasialaisissa maatalousvaltaisissa yhteiskunnissa tapa rajoittaa naisen liikkumista ja vuorovaikutusta muiden kuin syntymäsuvun miespuolisten jäsenten tai oman miehen kanssa. Tämä rajoittaminen koskee usein juuri nuoria, vielä naimattomia naisia ja tyttöjä. Se mikä meille näyttää rajoittamiselta, on toisesta suunnasta katsottuna suojelua. (Säävälä 2011, 31-32.)

Perheen muuttaessa suku- ja yhteisökeskeisestä yhteiskunnasta Suomeen on ajattelutapojen yhteentörmäys melko todennäköinen. Suomessa nuorten seurustelu on yleistä ja siveellisyyden suojelun sijasta keskitytään sukupuolitautilien ja raskauden ehkäisyyn. Maahanmuuttajaperheen halu suojella tyttärensä kunniaa ja mainetta voi johtaa vakaviinkin riitoihin ja pahimmassa tapauksessa siihen, että perhe hylkää tyttären ”epäkelpona”. Vaikka Suomessa eläminen ilman perhettä on mahdollista ja tavallistakin, on se kuitenkin psyykkisesti raskasta, varsinkin jos kiinteät perhesiteet, joissa on kasvanut, katkeavat. Jotkut vanhemmat rajoittavat nuortensa liikkumista myös siksi, että haluavat suojella heitä rasismilta, jonka kohtaaminen erityisesti tummaihoisilla on Suomessa valitettavan yleistä. (Säävälä 2011, 32-34.)

Kulttuurienvälisiä kohtaamisia käsiteltäessä pitää kuitenkin muistaa, että tulkitsemme näkemäämme ja kokemaamme omasta kulttuurisesta näkökulmastamme. Objektivisuuteen pyrkiminen on vaikeaa ja joskus jopa mahdotonta. Länsimaisen valtakulttuurin alueella ajatellaan usein ”länsimaistumista” (westernisation) hyvänä asiana, vaikka se voi olla myös uhka ja stereotyyppioita ja yleistyksiä ruokkiva katsantokanta. Kulttuurisia kohtaamisia tutkittaessa ja käsiteltäessä pitääkin muistaa, että kansalliset ja kulttuuriset rakenteet ja tavat eivät sido meitä, vaikka ne vaikuttavat käyttäytymiseemme ja ajattelutapaamme. (Holliday 2013, 70-73.)

Myös suomalaisen yhteiskunnan ja viranomaisten käytännöissä saattaa olla maahanmuuttajanaisten asemaa heikentäviä käytäntöjä. Esimerkiksi sosiaalityössä tietojärjestelmät usein vaativat jokaiselle kotitaloudelle päämiehen. Joissakin kunnissa tämä on automaattisesti mies ja kontakti asiakkaisiin määräytyy-

kin tällöin perheaseman perusteella. Tällöin pariskunnista nainen voi jäädä pitkäksi aikaa viranomaisten tavoittamattomiin. Jos asiakas taas on TE-toimiston asiakas eli työnhakija, kohdataan asiakas aina toimistossa tai sähköisen asioinnin kautta. TE-toimiston työntekijät eivät tee kotikäyntejä tai yhteisötyötä. Systemaattisia keinoja löytää juuri eniten apua tarvitsevia maahanmuuttaja-asiakkaita ei välttämättä ole sosiaalityön puolellakaan, koska Suomessa ei juurikaan ole yhteisöllisen tai etsivän sosiaalityön perinnettä. (Vuori 2012, 242-250.)

Kotiäidit ovat erityinen asiakasryhmä, koska kotouttamislain mukaan heidän kotouttamissuunnitelmansa tehdään sosiaalitoimen kanssa. Sosiaalityöllä ei kuitenkaan ole kotouttamistoimissa käytössään niin systemaattisia käytäntöjä kuin TE-toimistolla. TE-toimisto tuottaa, tilaa ja organisoii esim. kieli- ja kotouttamiskoulutusta, mutta sosiaalitoimen asiakkaille suunnatut kurssit, virkistystoiminta ym. on usein kolmannen sektorin tai erilaisten projektien vastuulla. (Vuori 2012, 251-252.) Pysyvien toimintamallien luominen ja toiminnan kehittäminen on vaikeaa, kun seuraavan vuoden toiminnan rahoittamisesta on jatkuva epävarmuus. Lisäksi sosiaalityö jakaantuu lastensuojeluun ja aikuissosiaalityöhön. Tämä kahtiajako aiheuttaa sen, että aikuisten muut, ei lastenhoitoa koskevat ongelmat, saattavat jäädä huomaamatta. Kukaan ei käsittele kokonaisuutta, jolloin kotiäidit uhaavat jäädä avun ja tuen ulkopuolelle.

Kotouttamisjärjestelmä tuntuu lainmuutoksesta huolimatta tähtäävän erityisesti työmarkkinakansalaisten tuottamiseen. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevien naisten osallisuus ja yhteiskuntaan kuuluminen jää helposti palvelujen tuottajilta huomioitta. (Vuori 2012, 258-259.) Ratkaisuksi Jaana Vuori esittää artikkelissaan Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö yhteisöllisempää työtettä kotouttamiseen. Nykyään asiakasta tarkastellaan aina yksilönä ja ongelmia käsitellään yksilöllisinä. Vaihtoehtona olisi ongelmien rakenteellisuuden korostaminen ja sen kritisointi sekä ratkaisujen etsiminen siihen, että huono-osaisten eriarvoisuus ja palvelujen ulkopuolelle jääminen vähenisi. "Kotouttamislaissa mainitaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat, mutta kotouttamisen työmarkkinapainotteinen kotouttamisen malli sulkee heidät (kotiäidit) ulkopuolelle", toteaa Vuori artikkelissaan. Kotouttamisen ammatilliset käytännöt ja viralliset järjestelmät pitäisikin ottaa keskeisemmin tarkasteluun. (Mts., 262.)

Kulttuurista ja kulttuureista täytyy avoimessa yhteiskunnassa pystyä puhumaan tarvittaessa kriittisestikin pelkäämättä tulevana syytetyksi rasismista. Uskonnoista ja arvomaailmoista sekä erilaisista traditioista ja elämäntavoista on pystyttävä keskustelemaan esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon, lasten oikeuksien, päätöksenteon demokraattisuuden, eläinten hyvinvoinnin tai luonnon ja ympäristön suojelemisen näkökulmasta. (Saukkonen 2013, 233.) Naisen asemaa islaminuskossa pidetään epätasa-arvoisena, mitä se onkin varsinkin islamilaisissa maissa ja varsinkin länsimaihin verrattessa. Kuitenkin jos verrataan Koraanin ja Raamatun tekstejä, on naisen asema Koraanin kirjoitusten mukaan tasa-arvoisempi kuin Raamatun kirjoitusten mukaan on. Otettava kuitenkin otettava huomioon, että pyhät kirjat on kirjoitettu aikakautena, jolloin naisen asema yhteiskunnassa on ollut heikko. Länsimaat ovat nostaneet naisen aseman vasta 1900-luvulla kohti tasa-arvoa. (Muhammed 2011, 227-229.)

Vanhoillisesti ajattelevat muslimit voivat nykyäänkin rajoittaa naisten työssäkäyntiä. Naiset itse tai heidän miespuoliset sukulaisensa voivat olla sitä mieltä, että naisen ei kuulu käydä työssä kodin ulkopuolella. Husein Muhammed kirjoittaa teoksessaan *Yhtä erilaiset – Islam ja suomalainen kulttuuri* (2011), että Suomessa kuitenkin harva muslimi ajattelee näin vanhollisesti. Uskonnon ja kulttuuristen tapojen vuoksi moni musliminainen haluaa nykyäänkin peittää hiuksensa huivilla julkisilla paikoilla liikkeessään. Muhammedin mukaan osa suomalaisista työnantajista on osoittautunut suvaitsemattomaksi, kun ei ole hyväksynyt, että työntekijä pitää uskontonsa tai perinteidensä mukaista vaatetusta, esimerkiksi juuri hiukset peittävää huivia. (Muhammed 2011, 70.) Uusien kulttuuristen tapojen tullessa yhteiskuntaamme olisi meidän kyettävä katsomaan avoimin ja ennakkoluulottomin silmin näitä tapoja ja punnita kumpi on vahingollisempaa, huivin pitäminen työssä vai naisen jättäytyminen työelämän ulkopuolelle huivikiellon vuoksi. Edellä mainittu kulttuureista keskusteleminen kriittisestikin pitää sisällään myös sen, että meidän pitää sietää myös länsimaiseen elämäntapaan kohdistuvaa arvostelua. (Saukkonen 2013, 233.)

Suomessa maahanmuuttajanainen joutuu monesti ensimmäistä kertaa elämässään pohtimaan sitä, kuka hän on. Naiselta odotetaan yksilöllisyyttä, omaa tahtoa ja oman elämän suunnittelua. Oulun seudun settlementti ry toteutti 2009-2013

ESR-rahoitteisen ”Naisten koulu - integraatiota ja arjen taitoja maahanmuuttajainaisille” -hankkeen. Naisten koulun tarkoitus oli voimaannuttaa naisia ja auttaa heitä näkemään oma potentiaalinsa, suuntaamaan katsetta tulevaisuuteen ja miettimään omaa elämäänsä ja uraansa Suomessa. Naisia kannustettiin ottamaan vastuu omasta elämästään ja ennen kaikkea uskomaan itseensä. Itsetunnon vahvistaminen ja omien kykyjen tunnistaminen onkin maahanmuuttajainaisien ohjauksessa erittäin tärkeää. (Virén ym. 2011, 50.)

Elämönhallinnassa haastavimmaksi tekijäksi nousee lähes aina kielitaidon puute. Sellaisilla naisilla, joiden kielitaito on jo suhteellisen hyvällä tasolla, osa elämönhallinnan puutteista selittyy suurelta osin sillä, etteivät naiset ole tottuneet hoitamaan omia asioitaan tai he eivät halua opetella hoitamaan niitä. Osalla aikaisemmat huonot kokemukset ovat laskeneet luottamuksen itseen niin alas, ettei omien asioiden hoitamisen yrittäminen edes huvita. (Viren ym. 2011, 56.) Kielitaidon kehittämiseksi olisi hyvä olla turvallinen ja hyväksyvä ympäristö, jossa kielenkäyttöä arkitilanteissa voisi harjoitella ja sitä kautta nostaa itseluottamusta. Nykyään monessa kaupungissa järjestettävä ystävöimintä maahanmuuttajaäideille onkin tervetullutta paitsi sosiaalisten kontaktien, myös maahanmuuttajainaisien suomen kielen oppimisen kannalta.

3.4 Kulttuurisensitiivinen työote kotouttavassa työssä

Kotoutumisessa tärkeintä on, että yksilöillä olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet olla osallinen ja osallistua (Saukkonen 2013, 226). Monikulttuurinen yhteiskunta vaatii jäseniltään paitsi arjen suvaitsevaisuutta mutta myös sosiaalisen elämän pelisääntöjen selittämistä. Nämä voivat olla vieraasta kulttuurista tulevalle melko arvoituksellisia. Sitä, että ihmiset ymmärtäisivät toisiaan aina ja vaivattomasti, ei voi enää pitää selviönä.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen säännöt opitaan omasta kotikulttuurista usein jo lapsuudessa. Perustelujen antaminen sille, miksi me toimimme niin kuin toimimme, voi olla vaikeaa. Instituutioista lähtevät oletukset ja tavat voivat aiheuttaa tahatonta tai piilossa olevaa syrjintää, joka vaatii tiettyä ymmärtämistä ja suvaitsemista myös sen kohteeksi joutuvilta. Usein ihmiset eivät loukkaa tai sulje piirin ulkopuolelle tahallisesti, vaan he toimivat oman kulttuurinsa normien mu-

kaan. (Saukkonen 2013, 232.) Avoin ilmapiiri, stereotyyppien välttäminen, asiallinen uteliaisuus toisia kulttuureja ja etnisiä taustoja kohtaan on kaikkein olennaisinta kotouttamistyössä viranomaisen/työntekijän puolelta. Keskustelu ja kyseleminen ovat erittäin tärkeitä. Asiakkaat pyritään aina kohtaamaan yksilöinä, mutta kulttuuriset tavat ja niiden tunteminen aiheuttavat käytännössä aina jonkun verran yleistämistä. Kuitenkin jonkinlainen yleistävä tieto voi olla välttämätöntä, jotta erityistä tietoa voi ymmärtää. (Vuori 2012, 242.)

Tärkeää maahanmuuttajien, sekä miesten että naisten, opiskelun ja oppimisen kannalta on se, että kaikki elämän toimintakokonaisuudet ovat tasapainoisessa suhteessa keskenään. Jos yhden osa-alueen hallinta vie kohtuuttoman paljon energiaa tai jos jonkin osa-alueen hallinta on puutteellista, vaikeutuu toimintakokonaisuuksien hallinta kokonaisvaltaisesti. Naisten koulussa Oulussa havaittiin, että arjen rutiinit ja oman kulttuurin ylläpitäminen sekä transnationaaliset suhteet voivat viedä etenkin maahanmuuttajanaisilla paljon aikaa ja energiaa eikä oppimiselle tahdo jäädä aikaa tai jaksamista. (Viren ym. 2011, 64.) Transnationaalisilla suhteilla tarkoitetaan yhteydenpitoa kotimaahan tai muualla päin maailmaa asuviin sukulaisiin. Erityisesti pakolaistaustaisilla huoli sukulaisista ja perheestä ja heidän hyvinvoinnistaan on usein suuri.

Nykyään työelämässä korostuu kyky toimia kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa. Kulttuurienvälisen osaamisen ydinosa-alueita ovat osallistava, interaktiivinen kääntäminen, kulttuurienvälisissä verkoissa toimiminen, kulttuurienvälisen tiedon, kokemuksen ja arvojen siirto sekä yhteistoiminnallisen ja -oppimisen ilmapiirin luominen. Toimittaessa niin sanotussa kulttuurienvälisessä tilassa eli yhteisössä, jossa on useita kulttuureita edustettuna, viestintä ja merkitykset muuttuvat koko ajan ja niitä valitaan sekä haastetaan. Tilanne voidaan kokea joustavaksi tai jopa uhkaavaksi. Kulttuurienvälisessä tilassa ollaan monesti oman mukavuusalueen ulkopuolella, mutta toisaalta myös tilassa, jossa mahdollisuudet kehittymiselle, muuttumiselle ja uuden oppimiselle ovat parhaimmillaan. (Kannel-suo 2014, 39-40.)

3.5 Maahanmuuttajanaiset ja kulttuuripalvelut

Vapaa-ajan vieton eri alueista tutkimusten mukaan liikunta on sekä kantaväestön että ulkomailla syntyneiden mielestä tärkeämpää kuin kulttuuriharrastukset. Eniten niin maahanmuuttajien kuin kantaväestönkin kohdalla kulttuuriharrastuksia kohtaan osoittivat kiinnostusta etenkin naiset ja korkeasti koulutetut. Merkittävä potentiaalinen kulttuuripalvelujen käyttäjäryhmä myös maahanmuuttajien keskuudessa ovat korkeasti koulutetut naiset. (Joronen 2009, 184.) Kun kulttuuripalvelujen saavutettavuutta tarkastellaan maahanmuuttajataustaisen väestön näkökulmasta, yksi keskeinen huomioon otettava seikka on kulttuurinen etäisyys. Tällä tarkoitetaan kulttuurien erilaisuutta ja välimatkaa toisistaan esimerkiksi kielen, uskonnon tai muiden vastaavien tekijöiden suhteen. Kulttuurinen etäisyys ilmenee yksilöiden tasolla, mutta se vaikuttaa myös keskenään vuorovaikutuksessa olevien ryhmien ja näiden ajattelutapojen taustalla. (Mts., 15.)

Pääkaupunkiseudulla 2009 toteutetussa ”Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla”-tutkimuksessa havaittiin, että maahanmuuttajataustaiset lapsiperheet eivät kovinkaan helposti ole löytäneet kulttuuripalveluja. Syyksi paljastuivat ajan puute, kiinnostamattomuus sekä merkittävimpänä tiedon puute. Viimeksi mainittu korostui erityisesti lapsille ja nuorille suunnatussa kulttuuritarjonnassa. (Joronen 2009, 84-85.) Tutkimuksessa huomattiin myös, että tiedon lisääminenkään ei kuitenkaan auta, jos osallistumiseen liittyy sosiaalisia esteitä. Monilta puuttuu sellainen ystävä, jonka kanssa voisi mennä johonkin tapahtumaan tai tilaisuuteen. (Mts., 85-86.) Tärkeä osa kulttuuritarjontaa on myös sen sosiaalinen anti, mahdollisuus ihmisten kohtaamiseen ja eri ryhmien välisten rajojen ylittämiseen. Kulttuuripalvelut voivatkin olla merkittävässä asemassa ihmisen ja ryhmien välisessä kommunikaatiossa ja sen kautta yleisessä viihtyvyydessä. (Raunio 2009, 135-136.)

Maahanmuuttajanaisilla on usein kulttuurista eroista johtuen miehiä suurempi riski yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Tätä riskiä on ehdottoman tärkeä pienentää, sillä syrjäytymisen voidaan katsoa siirtyvän sukupolvelta toiselle. Jos perheen äiti on täysin syrjässä kaikesta mitä hänen ympärillään tapahtuu eikä ymmärrä ympäröivää yhteiskuntaa, hän helposti elää pelkkien ennakkoluulojen varassa. Nämä luulonsa ja epävarmuutensa hän siirtää helposti myös lapsilleen. Tätä

kautta lasten asenne suomalaista yhteiskuntaa kohtaan voi muuttua epäluuloiseksi ja epätoivottavan käyttäytymisen ja yhteiskunnasta syrjään jättäytymisen riski lisääntyy. (Viren ym. 2011, 48.) Kotiäitien kotouttaviin toimiin ja heidän kotoutumisensa tukemiseen kannattaisikin kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Asiakastarpeet ja palvelun tarjoajat eivät kohtaa, kun kummatkin ovat toisiltaan piilossa. Nuorisopuolelta tuttu etsivä työ saattaisi olla hyödyllinen lähestymistapa myös maahanmuuttajaäitien kohderyhmän löytämiseen ja asiakastarpeiden karvoittamiseen vapaa-ajan palveluissa.

4 KUN SANAT EIVÄT RIITÄ -KURSSI JA TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT

Tässä luvussa käsittelen Salon avoimen päiväkodin Sohvi-yksikössä syksyllä 2016 järjestettyä kotiäideille suunnattua ”Kun sanat eivät riitä” -kurssia. Kerron myös kurssilla käytetyistä taidelähtöisistä menetelmistä ja niiden käytöstä kotoutumisen tukena. Kurssilla käytetyt taidelähtöiset menetelmät olivat valokuvaaminen, erityisesti omakuvat, sekä teatteri-ilmaisu. Kurssi järjestettiin maahanmuuttajakotiäitien kotoutumisen tukemiseksi ja sen selvittämiseksi, miten Salon kansalaisopisto voisi kehittää maahanmuuttajille suunnattua kurssitoimintaansa. Aloitan tarkastelemalla lyhyesti taiteen vaikutusta ihmisen hyvinvointiin. Tämän jälkeen kerron kurssin suunnittelusta keväällä ja kesällä 2016 sekä perustelen kurssille valittuja taidelähtöisiä menetelmiä teoriakirjallisuudesta nostetuilla näkökulmilla. Seuraavaksi kerron kurssin markkinoinnista ja ryhmän kokoamisesta, jonka jälkeen esittelen kurssille osallistuneen ryhmän sekä käsittelen toteutunutta kurssiohjelmaa ja alkuperäiseen kurssiohjelmaan tehtyjä muutoksia.

4.1 Taide hyvinvoinnin tukemisessa

Taiteella on Hanna-Liisa Liikasen (2003) väitöskirjan mukaan neljä ihmisen hyvinvointiin vaikuttavaa elementtiä: taiteella on yhteys parempaan koettuun terveyteen ja elämänlaatuun, se antaa elämyksiä ja yhteisöllisyyden kokemuksia sekä auttaa verkostojen luomisessa. Lisäksi taide lisää viihtyisyyttä ja kauneutta elinympäristössä. Opinnäytetyössäni käsiteltävässä kehittämissuunnitelmassa taidelähtöisiä menetelmiä käytettiin maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tukemisessa ja voimaantumisen välineinä.

Taide kehittää niin aisteja, koordinaatiota kuin motoriikkaakin. Taiteen avulla voidaan tehdä havaintoja, eläytyä, merkitä muistiin ja kerrata. Taide voi toimia tutkimuksen ja ajattelun välineenä ja sen avulla voidaan kyseenalaistaa, etsiä uusia arvoja ja oppia ymmärtämään eri kulttuureja. Lisäksi taidetta voidaan käyttää apuna ryhmän ja yhteishengen luomisessa. Sen avulla voidaan ylläpitää ihmisarvoa, sillä se voi lisätä tietoisuutta, syventää omakohtaisia kokemuksia ja kohottaa itsetuntoa. Taiteen avulla voidaan työstää omaa sisäistää maailmaa, jolloin se voi toimia terapiana. Sen avulla voidaan ilmaista itseä ja tunteita sekä kehittää luovuutta. (Karlsson-Sutisna 1995, 66.)

Taiteen monipuoliset hyvinvointivaikutukset ja varsinkin taidelähtöisten menetelmien monikäyttöisyys itseilmaisun tukemisessa, olivat nähtävissä myös tarkastelemallani maahanmuuttajakotiäitien kurssilla. Taiteen keinoin saimme luotua lähtökohtaisesti epäyhtenäiselle ryhmälle vahvan yhteishengen ja samalla kohotettua naisten itsetuntoa. Taidelähtöiset menetelmät auttoivat oppimisessa ja havainnoimisessa sekä antoivat naisille keinoja itseilmaisuuksiin silloin kun, kurssin nimen mukaisesti, sanat eivät riittäneet. Tai pikemminkin kun, kielimuurista johdettuna, yhteisiä sanoja ei välttämättä aina ollut.

4.2 Kun sanat eivät riitä -kurssin suunnittelu

Aloitimme kurssin suunnittelun keväällä 2016. Pyysin OTSO-ohjelmassa teatterilähtöistä opettavan Sarika Lipastin suunnittelemaan kanssani maahanmuuttajakotiäideille suunnattua kurssikokeilua. Myös kansalaisopiston rehtori Jukka Tamminen osallistui alkuvaiheen suunnitteluun. Pian kurssi-idean hahmottumisen jälkeen otimme mukaan suunnitteluun myös Salon keskustassa sijaitsevan avoimen päiväkodin. Tapasimme avoimen päiväkodin henkilökuntaan kuuluvat Nina Tattarin sekä Tiina Halttusen sekä yksikön esimiehen Siv Ilolan avoimen päiväkodin vanhoissa tiloissa Salon Annankadulla kesäkuussa 2016. Tapaamisessa selvisi, että keskustan avoin päiväkotitoiminta oli muuttamassa kesän aikana Asemakadulle ns. Sohvin tiloihin. Avoimen päiväkodin sijaintia pidimme helpommin saatavattavana kuin melko kaukana keskustasta sijaitsevan kansalaisopiston sijaintia. Avoimen päiväkotitoiminta innostui yhteistyökokeilusta ja heidän toimintaperiaatteensa mukaan päätimme alkaa suunnitella kurssia äiti-lapsi -ryhmälle, johon äidin mukana voivat osallistua alle kouluikäiset lapset.

Yhteisessä suunnittelukokouksessa kesäkuussa päätimme pyytää maahanmuuttajataustaista valokuvaajaa ja kansalaisopiston tuntiopettajaa Andrea Vannucchia mukaan kurssin toteutukseen. Vannucchille sopi suunnittelemaan kurssiajankohdan syyskuun puolivälistä lokakuun loppuun ja hän lähti mielellään prosessiin mukaan. Avoimen päiväkodin toiveesta kurssin ajankohdaksi valikoitui tiistai-iltapäivä, sillä siihen aikaan päiväkodissa on pääsääntöisesti hiljaisempaa asiakkaiden suhteen. Loppukesällä 2016 saimme Vannucchin ja Lipastin kanssa valmiiksi tarkemmat kurssisuunnitelmat sisällön osalta. Määrittelimme ryhmän tavoitteiksi voimaantumisen ja vertaistuen ja mietimme millä tavoin voisimme päästä näihin tavoitteisiin. Vannucchin ehdotuksesta päätimme ottaa sisältöön omakuvavalokuvien ottamisen ja kuvien käsittelyn. Omakuva voimaannuttaa ja sitä kautta henkilö voi tutkia eri puolia itsestään ja oppia hyväksymään itsensä paremmin (Koivula & Kuikka. 2015, 121). Lipastin osaamisen kautta kurssin sisältöön tuli toiminnallista kielenoppimista sekä improvisaatioharjoitteiden kautta tapahtuvaa ryhmäytymistä. Improvisaatio on muutosta aikaan saava väline, jonka vaikutukset liittyvät ryhmässä tapahtuvaan yhdessä toimimiseen ja leikkimiseen. Fyysisen tekemisen ja tilanteisiin heittäytymisen kautta henkilö voimaantuu ja oppii taas uusia puolia itsestään, pääsee ikään kuin tiedostamattomalle alueelle. (Rainio 2014, 341.)

Sisältöön päätimme jättää väljyyttä, jotta ryhmän omat toiveet ja vahvuudet voidaan ottaa myös huomioon toteutuksessa. Teoriakirjallisuuden ja yhteistyöverkoston kokemusten perusteella päätin kysymykset, joihin halusin selvittää vastauksia. Valitsin myös sopivat aineistonhankintamenetelmät, joiden avulla pyrimme selvittämään vastauksia kysymyksiin. Rehtori Jukka Tamminen hyväksyi kansalaisopiston eli opinnäytetyön tilaajan edustajana kurssisuunnitelman menettelyineen.

Ennen kurssin aloitusta kirjasin kurssin tavoitteet ja tiedonhankintamenetelmät näin: ryhmässä pyritään taidelähtöisin menetelmin (esim. teatteri-ilmaisu ja valokuvaus) edistämään kaksisuuntaista kotoutumista. Tavoitteena on saada sekä maahanmuuttajia että kantasuomalaisia ryhmään mukaan. Samalla selvitetään kansalaisopiston tarjonnan kehittämiseksi kurssitoiveita ja kurssien organisointiin liittyviä seikkoja. Ryhmään pyritään saamaan kahdeksan äiti-lapsi -paria. Ryhmän

koko on pidettävä pienenä, sillä tila, jossa toiminta järjestetään, on aika pieni. Ryhmä kokoontuu avoimen päiväkodin tiloissa ja kaksi opettajaa (teatteri-ilmaisun opettaja ja valokuvauksen opettaja) vastaavat ryhmän ohjauksesta. Itse olen paikalla aina ryhmän kokoontuessa havainnoimassa ja haastattelemassa. Huolehdin myös ryhmän koordinoinnista, markkinoinnista ja muista toiminnan järjestämiseen liittyvistä tehtävistä.

Kurssiohjelma (Liite 1) rakentui ohjaajien erikoisosaamisalueiden varaan ja päätimme vuorotella ohjelmassa teatteri-ilmaisua ja kuvailmaisua. Ensimmäiseksi keskittyisimme tutustumiseen ja ryhmäytymiseen, sitten otettaisiin omakuvat, joita käsiteltäisiin pitkin kurssia eri metodein. Teatteri-ilmaisun osalta päätimme keskittyä naisten itseilmaisun tukemiseen yksinkertaisilla improvisaatioharjoitteilla. Lipasti valitsi monipuolisia liike- ja aistiharjoituksia, joiden myötä voitaisiin opetella myös sanastoa kuten verbejä ja kehonosia. Viimeisellä kerralla olisi palautekeskustelu osallistavien palautemenetelmien avulla ja ryhmähaastattelu, jonka päätimme videoida, jos saamme siihen kurssille osallistujilta luvan.

4.3 Valokuva ja teatteri-ilmaisu voimaantumisen ja kotoutumisen tukena

Kun sanat eivät riitä -kurssi oli oiva esimerkki siitä, miten teatteri-ilmaisun harjoitusten sekä valokuvaamisen, tarkemmin ottaen omakuvien, avulla voidaan tukea maahanmuuttajanaisten kotoutumista ja voimaantumista. Kuvan avulla jokainen voi ilmaista itseään kielitaitotasosta huolimatta. Teatteri-ilmaisun eli draamatyökentelyn harjoitteita, esimerkiksi kehollisia harjoituksia tai aistiharjoitteita, voidaan taas käyttää apuna siinä, että hyvin erilaisista lähtökohdista tulevat opiskelijat voidaan asettaa samalle viivalle ja korostaa yhdenvertaisuutta.

Omakuvaaminen on toisaalta omasta itsestään vieraantumista, omakuvan tuottamista lukuisten taiteessa ja muissa yhteyksissä tuotettujen omakuvien jatkoksi. Omakuvien kautta voi tarkkailla itseään vieraan näkökulmasta. Turussa kulttuuripääkaupunkivuoteen 2011 liittyneitä Omakuva-työpajoja vetäneen Vesa Aaltosen sanoin: ”Ihmisillä on monia todellisuuksia ja erilaisia rooleja.” Aaltosen mukaan mieleenpainuvimpia hetkiä omakuvatyöpajojen vetämisessä ovat ne, kun huomaa johdatelleensa ihmisen tutustumaan itseensä uudella tavalla ja löytämään sekä hyväksymään kohtaamansa. Omakuvassa ihminen toisaalta paljas-

taa itsestään paljon, mutta toisaalta hän myös luo kuvasta sellaisen kuin itse haluaa. Omakuvan kautta pääsee tarkastelemaan itseään uusin silmin. (Erävaara 2001, 34-39.) Omakuvia katsomalla henkilö voi tutkia eri puolia itsestään ja oppia hyväksymään itsensä paremmin. Toisto ja samojen kuvien katsominen uudelleen ja uudelleen lisäävät valmiuksia hyväksyä itsensä kuvassa sellaisena kuin on. Hyväksyminen ulottuu myös sisäisen minään, ei ainoastaan ulkoiseen, mikä näkyy kuvassa. Tämä auttaa henkilöä uskomaan itseensä ja omaan sisäiseen voimaansa. (Koivula ym. 2015, 121.) Omakuva voi siis myös voimaannuttaa, auttaa näkemään itsensä yksilönä ja arvostamaan itseään sellaisena kuin on. ”Kun sanat eivät riitä” -kurssisisältöihin päätettiin ottaa naisten omakuvat ja niiden käsittely, joiden kautta pyrittiin tukemaan naisten voimaantumista.

Voimauttava valokuva on Miina Savolaisen 2014 julkaisema konsepti ja rekisteröity tavaramerkki, joka on saanut useita tunnustuksia Suomessa. (Koivula ym. 2015, 119.) Kun sanat eivät riitä -kurssilla ei käytetty voimauttavan valokuvan metodologiaa, vaan järjestettiin valokuvauspaja ”2011 Omakuvaa” -hankkeen esimerkin mukaisesti. Kuvien työstöä jatkettiin liittämällä naisten omakuvat heidän itse valitsemiinsa unelmaympäristöihin kollaasityöskentelyinä.

Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi: voimaa ei voi antaa toiselle. Voimaantunut ihminen on omat voimavaransa löytänyt, itseään määräävä ja ulkoisesta pakosta vapaa, autonominen yksilö. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, siihen vaikuttavat toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Voimaantumisen kannalta toimintaympäristön olosuhteet, esimerkiksi valinnanvapaus ja turvalliseksi koettu ilmapiiri, voivat olla merkityksellisiä ja tämän vuoksi voimaantuminen voi olla jossain toisessa ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. (Siitonen 1999, 161-165.)

Toinen kurssille valikoitu taidelähtöinen menetelmä oli teatteri-ilmaisu eli draamatyöskentely. Teatteri-ilmaisu kuuluu myös Salon kansalaisopiston OTSO-ohjelman sisältöihin ja sitä kautta ”Kun sanat eivät riitä” -kurssia ohjannut Sarika Lipasti oli saanut jo aikaisemmin paljon kokemusta draamatyöskentelystä suomen kieltä taitamattomien maahanmuuttajien kanssa. Draamatyöskentelyä voi käyttää kielen oppimisen tukena ja se on yksi toiminnallisista opetusmetodeista,

jonka kautta maahanmuuttajat voivat turvallisesti koetussa ympäristössä harjoitella suomen kielen käyttöä eri tilanteissa. Se on paitsi kielen oppimista, myös tilaisuus uudelle kohtaamiselle ja nonverbaaliselle vuorovaikutukselle. Draamatyöskentely voi parhaimmillaan luoda tilan, joka ylittää kulttuuri- ja kielierot ja luo yhteisöllisyyttä. (Leppänen 2014, 27.)

Teatteri-ilmaisun käyttäminen suomen kielen opettamisessa on toiminnallista oppimista, jossa vaihtelevat menetelmät motivoivat oppilaita ja kannustavat heitä käyttämään kieltä aktiivisesti (Puhakka 2014, 202). Maahanmuuttajat opiskelevat suomen kieltä, mutta samalla heidän pitää joka päivä toimia suomenkielisessä ympäristössä. Kieli on siis paitsi oppimisen kohde, myös väline kaikkeen muuhun oppimiseen suomenkielisessä kulttuurissa. (Mts, 193.) Juuri siksi teatteri-ilmaisu on hyvä ja tärkeä opetusmetodi, siinä tulee opittua suomen kieltä ikään kuin leikin varjolla. Tärkeää on käyttää vähäistäkin sanastoa sekä oppia ymmärtämään kieltä. Toiminnallinen oppiminen, kuten teatteri-ilmaisu, sopii mainiosti aikuisten maahanmuuttajien opetukseen ja varsinkin kursseille, joissa opiskelijoiden kielitaitotasot voivat olla hyvinkin vaihtelevia. Opetusryhmän erilaiset lähtökohdat eivät tule draamatyöskentelyssä niin voimakkaasti esiin kuin perinteisessä kieliopin ja kielen rakenteiden opettelussa, vaan kaikki käyttävät kieltä omista lähtökohdistaan ja kehoja sekä muita ilmaisukeinoja voi käyttää ilmaisun tukena vapaasti. (mts., 200-201.)

Kun sanat eivät riitä -kurssilla oli jo ensimmäisestä kokoontumiskerrasta lähtien luottavainen ja turvallinen tunnelma, jonka seurauksena naiset silminnähdessä nauttivat kurssilla tehdyistä harjoituksista. Omakuvien ottaminen ja kuvien työstäminen kollaaseiksi paitsi auttoi naisia itseilmaisussa ja oman itsen hahmottamisessa, myös synnytti keskusteluja suomeksi sekä kiinnostusta toisten kuvia ja elämää kohtaan. Naiset tutustuivat toisiinsa kuvien ja niiden käsittelyn kautta ja viimeisellä kurssikerralla eräs ryhmään osallistuneista totesi, että kurssilla syntynyt naisverkosto oli hänen mielestään kurssin tärkein anti. Verkostoon kuuluivat niin muut kurssilaiset kuin kurssin ohjaajatkin. Aloitimme jokaisen kokoontumiskerran draamatyöskentelyllä ja kehollisilla lämmittelyharjoitteilla, joissa syntyi tunne samankaltaisuudesta ja joihin jokainen pystyi osallistumaan samalla tavalla koulutustasosta ja kielitaidosta huolimatta.

4.4 Kurssin markkinointi ja kurssiryhmän kokoaminen

Aikaisemmin kerroin kurssin suunnitteluprosessista sekä kurssisisältöjen valikoinnin perusteista. Valitsimme kurssin toteuttamisajankohdaksi syys-lokakuun 2016, sillä se sopi kurssin ohjaajien aikatauluihin sekä omaan opiskeluaikatauluuni hyvin. Arvioimme myös, että kurssin markkinointiin ja kurssiryhmän keräämiseen olisi riittävästi aikaa. Suunnittelussa otimme huomioon myös vuodenajan, sillä arvioimme, että monet äidit kulkisivat jalan kurssille ja liian kylmä sää saattaisi olla jollekin este kurssille tulemiseen. Alkusyksy tuntui kaikin puolin hyvältä ajankohdalta. Aikataulun selvittyä aloitin kurssimarkkinoinnin yhteistyökumppaneidemme kautta. Andrea Vannucchi teki kurssille mainoskuvan, jonka pohjalta tein A4-kokoisen kutsujulisteen (Liite 2), jonka lähetin avoimelle päiväkodille, Salon maahanmuuttajaneuvostolle, neuvolaan, sosiaalityön maahanmuuttajapalveluihin, TE-toimistossa kotoutujista vastaavalle virkailijalle, Salon muistiyhdistyksen Monikulttuurinen Muisti -hankkeelle, Salo-Uskelan seurakunnan maahanmuuttajatyöstä vastaavalle, Mun Salo ry:lle, OTSO-kurssille aikaisemmin osallistuneille kotiäideille ja syksyllä 2016 OTSO-kurssille osallistuvilla äideillä, Salon vastaanottokeskukseen sekä Halikon vastaanottokeskukseen. Lisäksi tein kutsukirjeen englanniksi (Liite 3). Se lähetettiin kolmelle äidille, jotka olivat ilmoittaneet OTSO-ryhmän tai sosiaalipalveluiden kautta olevansa kiinnostuneita kurssille osallistumisesta. Avoin päiväkotitoiminta mainosti kurssia omille vakiokävijöilleen. Tätä kautta oli tarkoitus saada kantasuomalaisia äitejä kurssille, jotta tavoitteeksi asettamamme kaksisuuntainen kotoutuminen tulisi myös toteutumaan. Kurssin alkamisaikana ilmoittautuneita oli avoimen päiväkodin kautta kaksi äitiä lapsineen, sosiaalipalveluiden kautta tavoitetut kaksi äitiä lapsineen sekä OTSO-ryhmästä ilmoittautunut äiti. Aloituspäivänä sain kaksi peruutusta, toisen koko kurssia koskien ja toisen aloituskertaa koskien. Kummatkin peruutuksista tuli kantasuomalaisilta äideiltä. Kurssin alkamisaikana jännitinkin saammeko ryhmää toteutettua olleenkaan. Salon vastaanottokeskuksen kautta ryhmään tuli kuitenkin aloituskerralla kolme äitiä lapsineen ja näin ollen ryhmäkoko oli aloituskerralla 6 äitiä ja 8 lasta. Ryhmä toteutui, mutta kantasuomalaisia ei ryhmään valitettavasti tullut ja näin ollen tavoite kaksisuuntaisesta kotoutumisesta ei toteutunut ainakaan sellaisenaan, kun olimme suunnitelleet. En järjestänyt kurssille lisähakua tai yrittänyt haalia uusia osallistujia aloituksen jälkeen, koska jo ensimmäinen kurssikerta osoitti, että

kuusi äitiä lapsineen täyttivät avoimen päiväkodin kurssille varaamat tilat hyvin.

4.5 Taustatietoa kurssiryhmäläisistä

Ryhmään ilmoittautui alun peruutusten ja lisäysten jälkeen yhteensä seitsemän naista lapsineen. Keskimäärin kurssikerralla oli mukana neljä äitiä ja viisi lasta. Äitien kotimaat olivat Afganistan, Iso-Britannia, Syyria, Venäjä ja Vietnam. Äidin-kieliä oli ryhmäläisillä kuusi: arabia, dari, englanti, pashtu, venäjä ja vietnam. Kurssille osallistuneiden äitien ikähaarukka oli 24-46 vuotta ja keski-ikä oli 33 vuotta. Osalla kurssilaisista oli korkea-asteen tai keskiasteen koulutus, kun taas osa ei ollut käynyt koulua koskaan kotimaassaan ja oppinut luku- ja kirjoitustaidon perusteet vasta Suomessa. Myös maassaoloaika vaihteli äideillä kahdeksasta vuodesta alle vuoteen. Maahantulosityt vaihtelivat myös: osa oli tullut puolison vuoksi Suomeen, osa oli pakolaistaustaisia ja osa taas turvapaikanhakijoita, joilla turvapaikanhakuprosessi oli vielä kesken. Ryhmä oli siis hyvin moninainen ja oppimislähtökohdiltaan erilainen.

"Kun sanat eivät riitä" -kurssisisällöistä tehtiin suunnitelma ennen kuin tiedettiin ryhmän osallistujien kielitasoa tai kurssipaikan toimivuutta käytännön järjestelyjen kannalta. Suunnitelmat elivät sitä mukaa, kun tutustuimme ryhmäläisiin ja heidän tarpeisiinsa. Suunnitelmat saattoivat muuttua myös kurssikerran aikana, kun huomattiin, että jollakin asialle oli tarpeen ottaa enemmän aikaa tai huomattiin jonkun harjoitteen innostavan ja hyödyttävän naisia erityisesti.

Kurssin yksi tavoite oli osallistaa ryhmäläisiä, kuunnella heidän tarpeitaan ja tukea heitä kotoutumisprosessissa. Osallistamisessa onkin kysymys kyvystä olla mukana tuottavasti vuorovaikutustilanteissa. Työntekijän, tässä tapauksessa ryhmän ohjaajan tulee osata kuunnella ja ymmärtää, tulkita nonverbaaleja signaaleja sekä mukautua tilanteeseen. Tämä mahdollistaa uusien asioiden löytämisen, tietojen ja taitojen hankkimiseen sekä myös näkökulmien ja käytäntöjen kriittisen analysoimisen. Tätä kutsutaan osallistavaksi kompetenssiksi ja se on edellytys yhdessä oppimiselle. Siihen kuuluu myös kyky hankkia aihealueesta tietoja ja taitoja. Ohjaajan eläminen hetkessä ja joustavuus mahdollistaa vuorovaikutustaito-

jen oppimisen ryhmätyössä. Työntekijän asenteet luovat perustan, jolle kulttuuriväläinen vuorovaikutus ja toiminta rakennetaan. (Lasonen & Halonen 2009, 116–120.)

4.6 Kurssin toteutus kerta kerralta

Seuraavaksi käyn läpi kurssin ohjelman kerta kerralta. Kurssin toteutusvaiheessa havainnoin kurssia ja osallistuin itse myös kurssilla tehtyihin harjoitteisiin. Pidin kurssipäiväkirjaa ja otin kuvia havainnoinnin tueksi.

Ensimmäisellä kurssikerralla esittelimme ryhmälle avoimen päiväkodin, kerroimme kansalaisopistosta sekä siitä mitä kurssilla tultaisiin tekemään. Kerroimme asiat suomeksi ja englanniksi, elekielellä ja näyttelemällä sekä avainsanoja käännöskoneen kautta kääntämällä. Tämä kaikki oli aikaa vievää ja jouduimme yksinkertaistamaan viestiä välillä hyvin voimakkaasti. Paikalla olivat kummatkin kurssin ohjaajat Sarika Lipasti sekä Andrea Vannucchi sekä minä kurssin apuohjaajana ja havainnoitsijana. Vannucchin omat kokemukset vieraskielisessä ympäristössä toimimisesta olivat hyvin tarpeellisia tässä vaiheessa ja hän osasi hidastaa ja yksinkertaistaa viestiä niin, että asia tuntui tulevan ainakin pääosin selväksi osallistujille. Kerroimme myös siitä, että kurssi olisi osa yamk-opinnäytetyötäni. Osallistujat täyttivät alussa myös ilmoittautumislomakkeet sekä itsestään että lapsistaan kansalaisopiston käytäntöjen mukaisesti. Alkumuodollisuuksien jälkeen teimme tutustumisharjoituksia: jokainen näytti omasta mielestään mukavan rentoutumisasennon ja muut matkivat. Tunnelma oli alusta asti melko rento ja välitön. Sitten äidit kuljettivat toisiaan pareittain sokkoina tilassa ja ohjasivat sokkona olevan tunnustelemaan erilaisia materiaaleja. Seuraavaksi jokainen valitsi mieleisensä kuvan kuvakorttien joukosta ja kertoi jotain itsestään kuvaa apuna käyttäen. Suomen kielen taito oli ryhmäläisillä hyvin rajallista, mutta jokainen kertoi parhaansa mukaan itsestään kuvan avulla. Naiset kertoivat esimerkiksi olotilastaan, mieltymyksistään tai harrastuksistaan. Viimeinen harjoitus oli piirtää kuva omasta parista. Naiset piirsivät parinsa kuvan paperille niin, että he eivät katsoneet paperiin, vaan koko ajan pariinsa. Harjoitus kirvoitti naurua ja naiset olivat iloisia ja tyytyväisiä. Lopuksi kerroimme, että seuraavana tiistaina ohjelmassa olisi omakuvan ottaminen kameralla.

Toisella kerralla otettiin itselaukaisimella oma valokuvapotretti jokaisesta äidistä lapsineen tai ilman lapsia, äidit saivat valita. Paikalla oli ohjaajista Andrea Vannucchi ja apuohjaajana minä. Sinä aikana, kun äidit odottelivat omaa kuvausvuoroaan, jokainen teki kuvakollaasin aiheesta ”Minä osaan”. Vannucchi oli tehnyt esimerkkikollaasin, jonka kautta oli helppo selittää mitä piti tehdä. Naiset uppoutuivat askarteluun ja keskustelivat keskenään kuvista. Naisilta tuli paljon kysymyksiä siitä, miten sanotaan mikäkin asia suomeksi. Kuvien avulla oli helppo myös opetella sanoja. Lopuksi katsoimme kaikkien omakuvat tietokoneelta. Naiset olivat innoissaan omista kuvistaan ja kehuivat myös toistensa kuvia. Naisten kuvat olivat hyvin erilaisia sommittelultaan, ilmeiltään, asennoiltaan ja myös sen suhteen oliko nainen kuvassa yksin vai lastensa kanssa.

Kolmannella kerralla ohjelmassa oli teatteri-ilmaisua ja itseilmaisua liikkeellä enemmän kuin edellisillä kerroilla. Kurssikerran ohjaajana toimi Sarika Lipasti ja minä olin mukana havainnoijana sekä apuohjaajana. Naiset lähtivät innokkaasti liikeharjoituksiin mukaan, mutta kokoontumiskerta oli kokonaisuudessaan aika levoton, sillä yksi naisista tuli myöhässä ja yhden taas piti lähteä aikaisemmin. Myös lasten leikeistä tuli riitaa ja erimielisyyksiä myös siitä, että voivatko lapset leikkiä pihalla ilman aikuisen valvontaa. Lopuksi tunnelma rauhoittui, kun lapset tulivat sisälle ja aloimme käydä viime kerran kollaaseja sanastoineen läpi. Tällä kerralla alkuperäisestä suunnitelmasta piti joustaa aika paljon ja osa liikeharjoituksista jouduttiin keskeyttämään tai jättämään kokonaan pois. Sen sijaan kollaasien läpikäynti ja suomen kielen opettelu sitä kautta tuntui niin tärkeältä naisille, että koimme kokoontumiskerran olleen onnistunut kaikesta levottomuudesta huolimatta.

Neljännellä kerralla naiset saivat paperiversiot omakuvistaan ja niistä alettiin työstää kollaaseja temalla ”Minun unelmani”. Paikalla olivat kaikki kurssin ohjaajat. Vannucchi oli jälleen tehnyt erimerkkikollaasin, jonka kautta tehtävänanto oli kaikille selkeä. Naiset uppoutuivat käsillä tekemiseen, sommitteluun, leikkaamiseen ja liimaamiseen. Samalla he keskustelivat keskenään suomeksi kaikenlaisista asioista ja tunnelma oli todella rentoutunut ja välitön. Kollaasien purku jäi seuraavaan kertaan, koska askartelu vei naiset mukanaan ja halusimme antaa rauhalliselle tekemiselle ja keskustelulle aikaa. Lapset leikkivät melko rauhallisesti tällä kertaa tai olivat mukana askartelemassa.

Viidennellä kerralla ryhmässä oli vain kolme osallistujaa, sillä vastaanottokeskuksen lakkauttamistoimien myötä osa perheistä oli muuttanut pois Salosta. Ohjaajista paikalla oli Sarika Lipasti sekä allekirjoittanut. Lisäksi ryhmässä oli pientä flunssa-aaltoa, joten tunnelma oli vähän nuutunut ja väsynyt. Teimme liikeharjoituksia Lipastin johdolla ensimmäistä kertaa musiikin tahdissa ja musiikki kirvoitti keskustelua ja positiivisia kommentteja naisilta. Jälleen liikeharjoitukset otettiin innostuneesti vastaan, mutta tällä kertaa sanallisissa harjoituksissa, omakuvakollaasien läpikäynnissä, ei nähty samanlaista innostusta sanojen opetteluun kuin viime kerralla. Tuntuikin siltä, että keholliset harjoitukset ja liikeharjoitukset sujui-
vat väsyneiltä ja vähän flunssaisilta äideiltä tällä kertaa helpommin kuin suomen kielen opettelu.

Viimeisellä kerralla olin tehnyt palautetaulut, joiden kautta keskustelimme kurssisisällöistä ja siitä mitä mieltä naiset olivat kurssista. Paikalla olivat kaikki ohjaajat mutta osallistujista jälleen paikalla olivat vain kolme äitiä lapsineen. Lisäksi neljäs äiti saapui paikalle, kun olimme jo lopettelemassa kokoontumista. Naiset myös arvioivat liikennevalometodilla kurssisisältöjä suoraan tauluihin. Lisäksi teimme vielä yhden kuvallisen harjoitteen, perhepuun. Tämä idea syntyi siitä, että naiset olivat pitkin kurssia kyselleet toisiltaan paljon perheistään ja lapsistaan. Ajattelimme, että perheiden esittely perhepuun tekemisen kautta antaisi naisille jälleen voimaannuttavia kokemuksia. Andrea Vannucchi oli jälleen tehnyt erimerkin perhepuusta, jonka hän esitteli ja jokainen äiti sai piirtää oman perhepuunsa ja maalata sen vesiväreillä. Lopuksi jokainen esitteli oman perheensä puumaalauksensa kautta. Tehtävä oli selkeästi mieluinen naisille ja puista tuli hyvin erinäköisiä. Viimeinen harjoitus oli kuvakorttipalautetun tunnekorttien avulla koko kurssista. Olimme aikaisemmilla kerroilla käyttäneet samoja kortteja kysymyksellä ”Miltä nyt tuntuu?”. Tämä sekoitti ehkä naisia vähän ja heidän oli vaikea hahmottaa, että nyt piti arvioida koko kurssia. Kurssikerta videoitiin ja videointia varten kaikilta kurssilaisilta oli pyydetty lupa joko edellisellä kurssikerralla tai ennen viimeisen kerran ohjelman aloittamista.

Jokaisella kurssikerralla varsinaisen ohjelman lisäksi naisilta tuli monia kysymyksiä mm. suomalaisesta yhteiskunnasta, vapaa-ajanviettotavoista, ruokakulttuu-

rista, perhesuhteista, liikenteestä, kulttuuri- ja liikuntapalveluista. Kurssin joustava ohjelmarunko antoi mahdollisuuden kertoa naisille monenlaisista asioista ja keskustella heidän kanssaan heitä askarruttavista kysymyksistä.

5 KURSSITOIMINNAN ANALYSOINTIA

Tässä luvussa esittelen ”Kun sanat eivät riitä” -kurssin aikana kerätyt aineistot ja analysoin miten ne vastaavat esitettyihin kysymyksiin. Toiminnan suunnittelussa lähdimme etsimään vastausta siihen, minkälainen kurssi voisi hyödyttää maahanmuuttajanaisia sekä tuottaisi opistolle tietoa kohderyhmän tarpeista? Kurssisisältöjen suunnittelussa pyrimme huomioimaan maahanmuuttajanaisten kotoutumisen, voimaantumisen ja kielenoppimisen tukemisen.

Havainnoinnissa keskityin löytämään seikkoja, jotka tukivat ryhmän ryhmäytymistä ja voimaantumisen kokemuksia. Pyrin löytämään kotoutumista tukevia toimintoja ja sisältöjä sekä vertaistuen mahdollistavia tilanteita. Lisäksi havainnoin sitä, miten kuvailmaisuuksiin ja itseilmaisuuksiin liittyvät harjoitteet koettiin ja miten itse tila koettiin toimintapaikkana. Näin pyrin löytämään vastauksia siihen, mitä voisimme jatkossa tehdä kansalaisopiston kurssien houkuttelevuuden lisäämiseksi ja miten voisimme kurssisisällöissä entistä paremmin huomioida kotoutumisen tukemisen.

Tutkimusaineisto koostui suunnittelun ja toteutuksen aikaisesta dokumentoinnista, kuten muistioista, kenttäpäiväkirjasta, valokuvista ja videoinnista sekä havainnointiraporteista. Lisäksi tutkimusaineistoon kuuluivat kurssilla tuotetut materiaalit kuten valokuvat ja kollaasit sekä haastatteluaineistoista. Yhdistin tutkimusaineistosta tekemäni havainnot raakahavainnoiksi. Raakahavainnot järjestin tulkin helpottamiseksi tiedonhaun nelikentän mukaan. Tiedonhaun nelikenttäluokittelun jälkeen etsin merkityksiä ja yhteyksiä luokittelemalla aineiston teeman ja tyyppin mukaan. Luokitellusta tutkimusaineistosta tehtyjä havaintoja tulkitsin käyttäen tukena diskurssianalyysia sekä aikaisempia maahanmuuttajanaisten kotoutumista ja sen tukemista koskevia tutkimuksia. Tulkin johtivat tuloksiin, joiden kautta oli mahdollista tehdä johtopäätöksiä sekä ehdotuksia toimintamalliksi, kun suunnitellaan kotoutumista tukevaa kurssitoimintaa tai muuta vapaaajan toimintaa kotiäideille. (Vilka 2007, 89.)

5.1 Tiedonhaun nelikenttä

Kehittämistoiminnan toteutuksen yhteydessä tiedonkeruu voidaan kohdentaa joko konkreettiseen toimintaan tai erilaisiin kehittämiseen liittyviin ja sitä kuvaaviin keskusteluihin eli diskursseihin. Kumpaakin voidaan lähestyä selkeästi todennettaviin tosiasioihin keskittyen tai tulkinnallisesta näkökulmasta käsin. Näistä näkökulmista ja tarkastelukohteista voidaan muodostaa nelikenttä (Taulukko 2) tiedontuotannonlähestymistapojen hahmottamiseksi. (Toikko ym. 2009, 141.)

Taulukko 2: Tiedonhaun nelikenttä (Toikko ym. 2009, 141).

	faktanäkökulma	tulkinnallinen näkökulma
toimintaa kuvaava diskurssi	Vuorovaikutusaktien luokittelu <i>Kuka puhuu, kenelle ja minkälainen puheenvuoro on luonteeltaan: tehtäväalueen aktiivinen vai riippuva tai sosio-emotionaalinen positiivinen vai negatiivinen</i> Vuorovaikutusaktien luokittelun avulla pystytään analysoimaan ryhmän jäsenten rooleja ja valtasuhteita sekä ryhmäprosessin erilaisia vaiheita.	Fokusryhmähaastattelu <i>Toimijoiden käsitysten kerääminen kehitettävästä asiasta. Pääkysymys pyritään fokusoidaan tarkasti ja varsinainen keskustelurunko esim. kolmen kysymyksen varassa. 1. teema yleisellä tasolla, 2. kohdistus varsinaiseen tutkimuskysymykseen, 3. näkökulma tulevaisuuteen. Aineistoksi haastattelumateriaali, jonka analyysin lähtökohta on ryhmä, ei yksittäiset osallistujat.</i>
konkreettinen toiminta	Tilastot ja dokumentaatio <i>Suoritteiden määrä esim. tapaamiskerrat, osallistujat. Muistiot, raportit (kehittämistoiminnan periaatteelliset linjaukset ja prosessin pääpiirteet). Systemaattinen analysointi ja lähdekriittinen tarkastelu.</i>	Osallistuva havainnointi <i>Tutkija on aktiivisessa vuorovaikutuksessa havainnoitavan toimintaympäristön kanssa. Etnografinen tutkimusote: toimintaan liittyvien merkityksien etsiminen ilman tarkkaa kysymyksenasettelua ja havainnoinnin yhdistäminen muihin aineiston tuottamisen tapoihin. Havainnointiasetelmat voivat vaihdella sen mukaan, miten havaintoja dokumentoidaan (esim. tutkimus-, hanke- tai havainnointipäiväkirjat). Kirjataan faktat (kuka, mitä, missä, milloin), puhetta, tekoja ja omia alustavia tulkintoja. Mitä yksilöllisempi havainnointisuunnitelma on, sitä tarkempia ovat myös havainnot.</i>

Järjestin tutkimusaineiston yllä mainitun tiedonhaun nelikentän mukaisesti. Faktanäkökulmaa diskurssin tasolla sain havainnointiraporttieni kautta vuorovaikutusakteja tarkastelemalla. Konkreettisella tasolla taas faktanäkökulmaa toivat tilastot ja dokumentaatio kurssista. Tulkinnallista näkökulmaa diskurssin tasolla sain haastatteluaineistosta sekä ryhmäläisten kanssa käydystä palautekeskustelusta. Konkreettisen toiminnan tasolla tulkinnallista näkökulmaa toi toimintaan liittyvien merkitysten etsiminen osallistuvan havainnoinnin kautta. Seuraavassa tiedot nelikenttään purettuna. Seuraavassa luvussa analysoin ja avaan tietoja tarkemmin.

Taulukko 3: Tutkimusaineisto purettuna tiedonhaun nelikenttään

	fakthanäkökulma	tulkinnallinen näkökulma
toimintaa kuvaava dis-kurssi	<p>Vuorovaikutusaktit</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>opettajien/ohjaajien keskinäinen vuorovaikutus</i>: epävirallinen, luottavainen, ohjaava ja oppiva, asiantuntijuuden eri tasot - <i>ryhmäläisten keskinäinen vuorovaikutus</i>: ryhmässä sekä introvertejä että ekstrovertejä, osa äideistä tunsivat toisensa ennesään, kiinnostus toisia kohtaan, keskustelevuus, vertaisuuden tunne, yhteisymmärrys, kunnioitus - <i>ryhmän ja opettajien vuorovaikutus</i>: samaistuminen maahanmuuttajataustaiseen ohjaajaan, kiinnostus suomalaisia tapoja ja ohjaajien omia kokemuksia kohtaan, välitön suhtautuminen esim. halaukset, yhteisen kielen puute - <i>avoimen päiväkodin henkilökunnan ja ryhmäläisten vuorovaikutus</i>: tutustuminen lapsiin ja lasten kautta äiteihin, kasvatustapojen vertailu ja vieraus, keskustelu ja asioissa ohjaaminen kielimuurin takia vaikeaa - <i>avoimen päiväkodin henkilökunnan ja ryhmän opettajien/ohjaajien vuorovaikutus</i>: kuulumisten vaihto ennen ja jälkeen, itse ryhmätilanteessa henkilökunta ei läsnä, tuki ohjaajilta ryhmäläisille kommunikoinnissa 	<p>Fokusryhmähaastattelut:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mikä meni hyvin, mitä tekisit toisin, mikä antoisaa 2. miten kurssi helpompi saavuttaa, mitä uusia ideoita kotoutumiseen 3. tulevaisuusnäkökulma <p><i>Naiset/ryhmään osallistuneet:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1: Kaikki oli hyvää, nauttiminen, voimaa yhdessä tekemisestä 2: Naisverkosto tärkeä, yhteisölliset kurssit tärkeämpiä kuin esim. tietokonekurssit. Lastenhoidon järjestäminen tärkeää. 3: Toivottiin saman tyyppisiä kursseja, paikka hyvä, kurssi pelkästään naisille hyvä idea <p><i>Ohjaajat:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1: Naisten keskinäinen vuorovaikutus, he selkeästi nauttivat ja voimaantuivat. Ilmapiiri oli hyvä ja ryhmäytyminen sujui helposti. Lapset paremmin mukaan tai heille mietitty eri ohjelma. Teatteri-ilmaisu ja kuvataide hyvä yhdistelmä. 2: Mistä löydämme kurssilaiset? MLL:n & SPR:n ystävä- ja kummitoiminnan kautta? Saisiko sosiaalipalvelut ja neuvolan paremmin markkinointiin mukaan? Paikka hyvä, avoin päiväkotiki samalla tuuksi. Hyvää lelut ja muut tarvikkeet, mutta tila myös ahdas ja pieni. 3: Yhteistyön kehittäminen. Jatkossa helpompi ohjata, kun ymmärtää ohjata kehollisesti, havainnollisesti, selkokielisesti ja hitaammin. <p><i>Avoimen päiväkodin henkilökunta:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1: Naisten voimaantuminen, heittäytyminen, nauttiminen. Uudet asiakkaat, avoin päiväkotiki paikkana löytyi. Iltapäiviin tuli elämää. Lasten valvonta paremmaksi, säännöt selvemmäksi. Huoli vastuuky-symyksistä ja lasten hyvinvoinnista. Yhteisen kielen puuttuminen ongelma. 2: Samalla kuin äidit osallistuivat kurssille, niin he saivat paljon muutakin vanhemmuutta tukevaa tietoa. 3: Jatkossa muitakin tahoja mukaan sisältöön, vanhemmuuteen keskittyminen ja sen tukeminen.
konkreetti-nen toiminta	<p>Tilastot ja dokumentaatio</p> <p><i>Suoritteiden määrä esim. tapaamiskerrat, osallistujat.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - 6 tapaamiskertaa: käyntikertoja 55 (47% naisia ja loput lapsia), 7 ilmoit-tautunutta naista lapsineen, keskimää-rin 9 kävijää/kerta, josta 4 naisia ja 5 lapsia, kurssin alussa (3 ensimmäistä kertaa) kävijöitä keskimäärin 5 ai-kuista/8 lasta ja loppukurssilla (3 vii-meistä kertaa) 3/3. - Harjoitukset: 15 liike-/teatteri-/aisti-harjoitusta, 5 kuva- tai kädentaitohar-joitusta, 12 kielellistä harjoitusta. - Ohjaajia kurssilla 3: 	<p>Osallistuva havainnointi</p> <p><i>Toimintaan liittyvien merkitysten etsiminen.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - asioiden hidas ja kärsivällinen selittäminen yh-delle ohjaajista helpompaa, muut ohjaajat oppijoina tässä - ensimmäisellä kerralla tehty sokeankuljetus-har-joite herättää luottamuksen - välitön ja rento ilmapiiri - vertaisena kohtaaminen: opettajat otettiin ohjaa-jina ja naisina vastaan, kuitenkin eräänlainen rooli suomalaisen yhteiskunnan asiantuntijoina ja neu-vonantajina - Maahanmuuttajataustaisen ohjaajan omat koke-mukset esimerkkinä, kurssilaisten samaistuminen häneen, tunnelma vähän varautuneempi, kun hän oli pois

	teatteri-ilmaisun opettaja, valokuvaaja ja kulttuurituottaja (apuohjaaja/havainnoitsija). - Raportteja yhteensä 7, videoita 1, haastattelutallenteita (ääninauha) 2 litertointeineen. Haastattelut ohjaajilta ja avoimen päiväkodin henkilökunnalta. Video viimeisestä kurssikerrasta (palautekerta)	- välillä levottomuutta herätti lasten käytös, keskeytti harjoituksia, välillä yhden ryhmäläisen huonovointisuus vaikutti koko ryhmän tunnelmaan ja vireystilaan - loppukurssilla äidit alkoivat jättää pieniä lapsia kotiin isän tai ystävän hoitoon, jotta keskeytyksiä ei tulisi niin paljon - jos tunnelma oli väsynyt eivät sanalliset harjoitteet lähteneet pyörimään, keholliset silloin helpompia - alkuverryttelyn tärkeys jäänmurtajana ja tunnelmanvirittäjänä
--	---	--

5.2 Kurssitilastot, havainnointiraportit ja haastattelut

Ensisijaisena aineistona tutkimuksessa olivat suunnitteludokumentit, havainnointiraportit, viimeisen kokoontumiskerran ryhmätoimintojen sekä palautekeskustelun videointi ja palautedokumentit sekä ohjaajille ja avoimen päiväkodin henkilökunnalle tehdyt haastattelut (Liite 4).

”Kun sanat eivät riitä” -kurssi tilastoiksi avattuna: Tapaamiskertoja oli yhteensä 6, joissa käyntikertoja yhteensä 55. Kurssille oli ilmoittautunut 7 naista ja 8 lasta. Keskimäärin kävijöitä oli yhdeksän kokoontumiskertaa kohden: 5 lasta ja 4 naista. Kurssin alussa eli kolmella ensimmäisellä kerralla kävijöitä oli keskimäärin 5 aikuista ja 8 lasta kerrallaan ja loppukurssilla vastaava suhdeluku oli 3/3. Ryhmän pienenemistä selittää se, että Salon vastaanottokeskuksessa oli meneillään toiminnan alasajoprosessi, jonka seurauksena osa ryhmään osallistuneista äideistä muutti toiselle paikkakunnalle perheineen. Yksi ryhmäläisistä oli myös puolet kokoontumiskerroista poissa sitkeän flunssan vuoksi. Ryhmässä oli kolme opettajaa, joista tässä opinnäytetyössä käytän termiä ohjaaja. Ohjaaminen kuvaa mielestäni toiminnan luonnetta paremmin kuin opettaminen. Ohjaajista yksi oli valokuvaaja, yksi teatteri-ilmaisun ohjaaja ja yksi kulttuurituottaja ja maahanmuuttajakoulutuksen koordinaattori. Havainnointiraportteja kertyi seitsemän, videointeja yksi ja nauhoitettuja haastatteluja kaksi. Kurssilla tehtiin 15 draamatyöskentelyharjoitusta, jotka sisälsivät liike-, aisti- ja improvisaatioharjoitteita, kuva- tai kädentaitoharjoitteita tehtiin viisi ja kieleen perustuvia harjoituksia tehtiin yhteensä kaksitoista, osa niistä lukeutui myös kuva- tai draamatyöskentelyyn. Kollaaseja kurssilla syntyi yhteensä 10, perhepuita viisi ja omakuvia seitsemän.

Tiedon nelikenttään luokitteleman vuorovaikutusaktit ”Kun sanat eivät riitä” -ryhmästä jakaantuivat viiteen luokkaan: ohjaajien keskinäinen vuorovaikutus, ryhmäläisten keskinäinen vuorovaikutus, ryhmäläisten vuorovaikutus ohjaajien kanssa, ryhmäläisten vuorovaikutus avoimen päiväkodin henkilökunnan kanssa sekä avoimen päiväkodin henkilökunnan ja ohjaajien vuorovaikutus. Ohjaajien keskinäinen vuorovaikutus oli epämuodollista, luottamukseen perustuvaa ja toisiltaan oppivaa. Ryhmän vuorovaikutus oli vilpitöntä, toisistaan kiinnostunutta ja kunnioittavaa. Ryhmässä oli heti alussa havaittavissa yksi selkeä vetäjätyyppi ja yksi keskivertoa introvertimpi äiti. Ryhmän keskinäiseen vuorovaikutukseen vaikutti myös yhteisen kielen puuttuminen ja se, että kolme äideistä oli toisilleen en-tuudestaan tuttuja. Ryhmäläiset pyrkivät aktiivisesti keskustelemaan ja ottamaan ujompaakin äitiä mukaan keskusteluihin. Ryhmässä tuntui vallitsevan vertaisuuden kokemus ja tietynlainen yhteisymmärrys. Ryhmäläisten ja ohjaajien välisessä vuorovaikutuksessa oli selkeästi havaittavissa se, että ryhmän naiset samaistui-vat voimakkaimmin maahanmuuttajataustaiseen ohjaajaan ja kokivat hänen läs-näolonsa tärkeäksi. Ryhmäläiset olivat kiinnostuneita suomalaisista tavoista ja ohjaajien omista kokemuksista. Suhtautuminen oli välitöntä, mikä näkyi muun muassa siinä, että tavatessa kaikkia ohjaajia tervehdittiin halaamalla jo toisesta kokoontumiskerrasta lähtien. Yhteisen kielen puute toi joitakin haasteita vuoro-vaikutukseen, mutta sitä ei koettu ongelmaksi naisten tai ohjaajien puolelta. Avoi-men päiväkodin henkilökunta taas toi esiin sen, että he kokivat ongelmalliseksi yhteisen kielen puutteen. Ryhmän naisia oli kuitenkin helppo lähestyä lasten ja vanhemmuuden kautta ja äidit tuntuivat olevan tyytyväisiä kaikkeen. Kiinnitin huomiota siihen, että avoimen päiväkodin henkilökunta käytti haastattelussa pro-nominia ”he” ryhmän äideistä, kun taas kantasuomalaisista avoimen päiväkodin vakikävijä-äideistä henkilökunta käytti ilmaisua ”meidän äidit”. Henkilökunta tu-keutui jonkun verran ryhmän ohjaajiin ja pyysi apua tiettyjen asioiden, kuten päi-väkodin sääntöjen, selvittämisessä ryhmän äideille. Muuten ryhmän ohjaajien ja henkilökunnan kanssakäyminen oli pääasiassa kuulumisten vaihtoa ennen ja jäl-keen ryhmätoimintojen. Ryhmän kokoontumisten aikana avoimen päiväkodin henkilökunta ei ollut paikalla, vaan he olivat toisessa huoneessa avoimen päivi-kodin muiden asiakkaiden seurassa töidensä velvoittamana, joten luonnollisista syistä kanssakäyminen jäi aika vähäiseksi.

Tarkastellessani tulkinnallisesta näkökulmasta toimintaa kuvaavaa diskurssia keräsin haastatteluaineistosta toimijoiden käsityksiä kehitettävästä asiasta kolmen kysymyksen kautta. Ensin etsin vastauksia siihen, mikä meni ryhmätoiminnassa hyvin ja mitä toimijat tekisivät toisin? Toiseksi tarkastelin kotoutumisen ja kurssin saavutettavuuden kannalta ratkaisevia tekijöitä, joita toimijat nostivat haastattelussa esiin. Kolmanneksi keräsin jatkokehitysideoita. Oheisessa taulukossa (Taulukko 4) on tiivistettynä haastatteluista löytyneitä vastauksia kysymyksiin.

Taulukko 4: Toimintaa kuvaavan diskurssin purku tulkinnallisesta näkökulmasta. Ylinnä ryhmään osallistuneiden, keskellä ohjaajien ja alinna avoimen päiväkodin henkilökunnan vastaukset.

Mikä meni hyvin? Mitä tekisit toisin? Mikä oli antoisaa?	Mitä uusia ideoita kotoutumiseen? Miten kurssi olisi jatkossa saavutettavampi?	Mitä jatkokehitysideoita?
<p>Kaikki oli hyvää, harjoituksista nautittiin, yhdessä tekeminen antoi voimaa</p>	<p>Naisverkosto tärkeä, yhteisölliset kurssit tärkeämpiä kuin esim. tietokonekurssit. Lastenhoidon järjestäminen tärkeää.</p>	<p>Tulevaisuudessa toivotaan saman tyyppisiä kursseja, paikka hyvä, kurssi pelkästään naisille hyvä idea</p>
<p>Naisten keskinäinen vuorovaikutus, se että he selkeästi nauttivat ja voimaantuivat. Ilmapäiri oli hyvä ja ryhmäytyminen sujui helposti. Jatkossa lapset paremmin mukaan tai heille mietitty eri ohjelmaa. Teatterilmaisu ja kuvataide oli hyvä yhdistelmä.</p>	<p>Kurssilaisten löytäminen? Yhteistyö MLL:n & SPR:n ystävä- ja kummitoiminnan kanssa? Saisiko sosiaalipalvelut ja neuvolan paremmin markkinoitiin mukaan? Paikka hyvä koska avoin päiväkotit tuli samalla tutuksi ja siellä oli lelut ja muut tarvikkeet, mutta toisaalta tila oli myös ahdas ja pieni, rajoitti sitä mitä voitiin tehdä.</p>	<p>Yhteistyön kehittäminen edelleen, lisää uusia yhteistyökumppaneita. Jatkossa helpompi ohjata, kun ymmärtää ohjata kehollisesti, havainnollisesti, selkokielellisesti ja hitaammin.</p>
<p>Naisten voimaantuminen, heittäytyminen, nauttaminen. Uudet asiakkaat, avoin päiväkotit paikkana löytyi. Iltapäiviin tuli elämää. Lasten valvonta paremmaksi, säännöt selvemmäksi. Huoli vastuukysymyksistä ja lasten hyvinvoinnista. Yhteisen kielen puuttuminen ongelma.</p>	<p>Samalla kuin äidit osallistuivat kurssille, niin he saivat paljon muutakin vanhemmuutta tukevaa tietoa, vaikka toisaalta asioista huomauttaminen koettiin myös raskaaksi. Aiteja tämä ei tuntunut haittaavan.</p>	<p>Jatkossa muitakin tahoja mukaan sisältöön. Vanhemmuuteen keskittyminen ja sen tukeminen.</p>

Ylinnä on itse ryhmäläisten, maahanmuuttajakotiäitien vastauksia. Keskimmissä laatikossa on ohjaajien vastauksia ja alimmaisessa taas avoimen päiväkodin henkilökunnan näkemyksiä. Havainnoitaessa ryhmän toimintaa etsin toimintaan liittyviä merkityksiä ilman tarkkaa kysymyksenasettelua. Tein itse havainnointiraportin jokaisen kokoontumiskerran jälkeen. Heti ensimmäisellä kokoontumiskerralla huomioni kiinnittyi naisten rentoon ja avoimeen suhtautumiseen. Olen toiminut Salon kansalaisopiston kotoutumista tukevan OTSO-koulutuksen koordinaattorina ja tuntiopettajana syksystä 2014 lähtien ja olen ollut mukana viiden

eri OTSO-kurssiryhmän teatteri-ilmaisun tunneilla. Vertaillessani ”Kun sanat eivät riitä” -ryhmää muihin näihin maahanmuuttajaryhmiin, joissa on ollut mukana sekä naisia että miehiä, huomasin, että tämä ryhmä oli poikkeuksellisen heittäytymiskykyinen jo heti alusta asti. Naiset lähtivät innostuneesti mukaan niin kehollisiin kuin kielellisiinkin harjoitteisiin. Paikan kodinomaisuus tuntui vapauttavan tunnelmaa ja heti ensimmäisellä kerralla tehty sokeankuljetusharjoitus rikkoi jään ja toimi tehokkaasti ryhmäyttävänä harjoitteena. Kurssin edetessä ryhmän vireystila vaihteli ja vireystilan mukaan myös erilaisten harjoitusten toimiminen eri kerroilla vaihteli. Yhdellä kerralla sanalliset harjoitukset olivat suosittuja ja naiset suorastaan tuntuivat imevän suomen kieltä ja sanastoa itseensä, kun taas toisella kerralla liikeharjoitukset ja improvisaatio saivat paremman vastaanoton. Kuvallisiin harjoituksiin ja käsillä tekemiseen naiset uppoutuivat joka kerta keskittyneesti ja ne tuntuivat mieleisiltä harjoituksilta myös lastenhoidon kannalta, kun askarteluun ja piirtämiseen oli lastenkin helppo osallistua. Liikeharjoitukset synnyttivät myös paljon keskustelua ja välillä tuntui siltä, että toiminta ja keskustelu kannattaisi eriyttää, jotta toinen ei veisi huomiota toiselta. Kurssin ilmapiiri oli hyvä, rento ja lämmin.

5.3 Kurssilla syntyneet kuvalliset tuotokset

Lisäaineistoa tutkimuksessa olivat kurssilla syntyneet kuvalliset tuotokset, kuten kollaasit, omakuvat ja perhepuut. Lisäksi valokuvasin jonkun verran kurssikerroilla. Valokuvasin erityisesti kollaasien tekoa ja kuvista välittyi keskittynyt tekeminen ja syventyminen työhön. Omien osaamisalueiden ja unelmien miettiminen oli naisille selkeästi mieluista puuhaa ja tulkintani mukaan naiset eivät juuri olleet miettineet näitä asioita etukäteen. Jokainen löysi kuitenkin omia osaamisalueita ja kiinnostuksen kohteita, jotka he siirsivät kollaaseihin ja joista keskusteltiin sekä kollaasien teon yhteydessä että niitä jälkeempään esiteltäessä. Myös naisten unelmakollaasit olivat mielenkiintoisia. Unelmat olivat aika samanlaisia kuin kenellä tahansa suomalaisellakin naisella. Kollaaseissa mainittiin kaunis koti, hyvä elämä Suomessa ja matkustelu. Naiset toivat myös omaa osaamistaan hienosti esiin; yksi ryhmäläisistä oli kuvataiteilija, jonka taiteellinen osaaminen tuli esiin sekä kollaaseissa että perhepuuta maalatessa. Yksi naisista taas osasi ommella ja kirjaililla taitavasti ja hän lisäsi unelmakollaasiinsa kirjailemalla ommellun kukkaku-
vion.

Perhepuissa huomio kiinnittyi siihen, että eri kulttuureista tulevat naiset piirsivät täysin omanlaisensa puun, kun taas ohjaajien versiot perhepuista olivat kuin toistensa kopioita. Kulttuurinen kuvasto vaikutti varmasti siihen, millä tavalla perhepuu haluttiin ilmaista. Myös perhekäsitysten vaihtelu tuli esiin perhepuista maalaessa, yksi piirsi puuhun vain Suomessa elävän perheensä eli miehen suvun, toinen taas piirsi monien siskojensa ja veljiensäkin perheet puuhunsa mukaan. Yhden osallistujan perhepuussa oli koskettavasti mustia lehtiä kuolleista perheenjäsenistä muistuttamassa. Puiden maalaaminen ja esittely tapahtuivat viimeisellä kurssikerralla, jolloin onnistui vaikeidenkin asioiden käsittely ja jakaminen kuvailmaisun kautta, kun ryhmä oli jo tuttu. Jäin kuitenkin miettimään sitä, että tämä harjoitus olisi voinut olla tehtävänä jo aikaisemmin kurssilla, jolloin se olisi toiminut myös tutustumisharjoitteena.

Kurssilla syntyneet omakuvat kuuluvat myös tutkimusaineistoon. Kuvissa kaksi naisista halusi poseerata itsekseen, ilman lapsiaan. Suurin osa naisista, viisi, halusi kuitenkin lapset mukaansa kuvaan. Kuvissa nähtiin sekä seisaaltaan että istuen otettuja potetteja ja osa käytti rekvisiittaa, kuten keinuhevosta kuvassa. Suurin osa naisista hymyili kuvassa, mutta joukossa oli myös kaksi vakavaimista kuvaa. Kuvat olivat keskenään erilaisia ja ilmensivät naisten omaa persoonaa. Jokainen pääsi katsomaan ja tulkitsemaan itseään uudesta näkökulmasta ja kokemus oli silminnähdyn vaikuttava naisille. Koin, että kuvien kanssa onnistuimme siinä, mikä oli tavoitteena: voimaannuttamisessa.

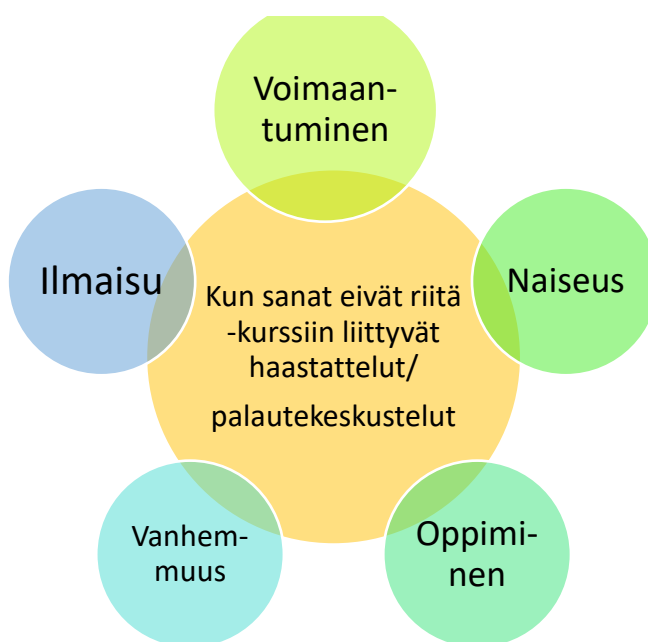
5.4 Kurssilta nousseet kotoutumista tukevat diskurssit

Millaisia kulttuurisia keskusteluja tai aihepiirejä nousi kurssista tehdyissä haastatteluista ja palautekeskusteluista? Oheinen kaavio (Taulukko 5) kuvaa niitä kulttuurisen keskustelun kehiä, jotka ovat tulkittavissa tutkimusaineistosta. Kaavio on tehty mukaillen Kirsi Juhilan Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät -artikkelissa esittelemää esimerkkikaaviota (Juhila 2016, 406). Kulttuurista keskustelukehää voi käyttää diskurssianalyysissä esimerkiksi, kun halutaan selvittää, minkälaisia kerrostumia tiettyjen puhetilanteiden ympärille rakentuu (mts, 396).

Kurssin liittyvistä haastatteluista ja palautekeskusteluista nousivat esiin seuraavat teemat: Voimaantuminen, naiseus, oppiminen, vanhemmuus sekä ilmaisu.

Koettiin että niin ryhmään osallistuneet naiset kuin ohjaajatkin kokivat voimaantuneensa kurssin ansiosta, tärkeää oli naisten välinen yhteys ja naiseus itsessään yhteenkuuluvuutta tuovana tekijänä, oppiminen oli kurssilla monisuuntaista ja monipuolista. Oppijoina olivat niin ryhmän naiset, ohjaajat, avoimen päiväkodin työntekijät kuin pitkällä tähtäimellä taustaorganisaatiotkin. Vanhemmuus oli luonnollinen teema kotiäitien kurssilla, naisia yhdistävä tekijä ja asia, jonka voimakkaampi tukeminen nousi keskusteluissa esiin. Ilmaisuu, itseilmaisun tukeminen sekä ilmaisutapojen monipuolisuus olivat myös asioita, joita keskusteluissa nostettiin esiin. Seuraavassa avaan aineistosta nousseita kulttuurisia keskusteluja ja tuon esimerkkejä haastatteluista ja palautteesta jokaiseen viiteen teemaan liittyen.

Taulukko 5: Millaisia kulttuurisia keskusteluja tai teemoja nousi esiin kurssista tehdyissä haastatteluissa ja palautekeskusteluissa.

Voimaantuminen nousi esiin kaikissa haastatteluissa, naiset nauttivat kurssiohjelmasta ja kuten kurssin ohjaaja Andrea Vannucchi haastattelussa "saivat harjoitteista potkua" (2016). Naiset huomasivat pärjäävänsä ja saivat onnistumisen kokemuksia. Naisten itsetunnon koettiin kohonneen ja naiset löysivät itsestään uusia voimavaroja itseilmaisun eri muotojen myötä. Ympäristöllä on tärkeä merkitys voimaantumisen mahdollistamisessa. Jotta voimaantumista voi tapahtua, on ihmisen tunnettava olevansa tervetullut, hyväksytyt, arvotettu ja kunnioitettu. Ilmapiiriin tulee olla avoin, kannustava, suvaitseva ja vapaa. Ihmisiä pitää kannustaa ja toimintojen tulee olla joustavia. Tällainen avoin, vapaa ja kannustava

ympäristö tukee voimaantumista. Ilmapiiirillä on vaikutusta myös ihmisen oppimiskykyyn ja oppimismotivaatioon. Voimaannuttava ympäristö on myös oppimista tukeva ympäristö. Sen sijaan pelko epäonnistumisesta, syyttämisestä ja tuomitsemisesta vähentää luovuutta ja oppimista sekä estää voimaantumista. (Siitonen 1999, 145-147.)

Myös naiseuden teema nousi haastatteluissa vahvasti esiin. Naiset itse nostivat naisverkoston tärkeyden keskusteluun, samoin he toivoivat jatkossakin erityisesti naisille järjestettyjä kursseja. Pääkaupunkiseudulla tehtyjen tutkimusten mukaan juuri maahanmuuttajanaيسille sosiaaliset verkostot voivat olla tärkeitä tukiresursseja, jotka auttavat naista ottamaan oman elämänsä hallintaan ja jälleen kerran tätä kautta voimaantumaan. Tärkeää on juuri niiden naisten tavoittaminen, jotka ovat jollain tavalla eristäytyneet tai vaarassa eristäytyä yhteiskunnasta. (Saksela-Bergholm 2009. 204.) Kielitaidottomien kotiäitien riski eristytymiseen on suuri ja naisverkosto voi toimia tässä vertaistukena ja tärkeänä sosiaalisena verkostona. Avoimen päiväkodin henkilökunnan mukaan kurssilaiset ja ohjaajat menivät aikuiskeskiöön ryhmässä ja naisten toiveet ja tarpeet imaisivat mukanaan. Tämän voi tulkita osittain myös kritiikiksi siitä, että lapsia ei huomioitu tarpeeksi kurssin aikana. (Tattari 2016.) Myös Vannucchi ja Lipasti totesivat haastattelussa, että lapset olisi pitänyt huomioida kurssisisällöissä paremmin (Lipasti & Vannucchi 2016). Palaan vanhemmuuden kysymyksiin vielä myöhemmin tässä kappalessa. Kurssin tavoitteita ja tuloksia arvioitaessa on kuitenkin muistettava, että kurssin kohderyhmä oli juuri naiset ja tavoitteena oli heidän kurssitarpeidensa selvittäminen. Naiseuden teemassa huomionarvioista oli myös, että ohjaajat kokiivat vertaisuuden ja samankaltaisuuden kokemuksia naisryhmän jäsenten kanssa hyvin erilaisista lähtökohdista ja taustoista huolimatta. Sarika Lipasti kiteytti kokemuksen haastattelussa näin:

”Ja niinku vertaistuki tai sellanen vertaisuus et ollaan samanlaisia. Samanlaisia naisia ollaan naisen elämässä, että niinku vaikka ollaan eri kulttuureista ja vaikka ei puhuta yhteistä kieltä, mut ymmärretään toisiamme kuitenkin.” (Lipasti 2016.)

Oppimista tapahtui kurssin myötä hyvin monisuuntaisesti. Ohjaajat oppivat sekä ryhmäläisiltä että toisiltaan. Andrea Vannucchin kärsivällinen, yksinkertainen ja hidas selittämistapa auttoi naisia ymmärtämään, mistä milloinkin oli kyse. Minä ja

Sarika Lipasti puhuimme kurssin alussa tahattomasti liian nopeasti tai liikaa. Äidinkielenään suomea puhuvalle oli vaikea mieltää miten hitaasti ja yksinkertaisesti pitäisi puhua, vaikka kokemusta maahanmuuttajien ohjaamisesta ja opettamisesta oli meillä kummallakin jo ennestään. Tämä oli iso oppimiskohta kurssin ohjaukseen liittyen. Naiset oppivat kurssilla suomen kielen lisäksi paljon asioita suomalaisesta yhteiskunnasta ja salolaisista lapsiperheiden palveluista. (Lipasti & Vannucchi 2016.) Avoimen päiväkodin henkilökunta oppi myös kanssakäymisestä maahanmuuttajien kanssa ja sai rohkeutta heidän kanssaan toimimiseen. Oppimiskokemuksena myös naisten kokema heittäytyminen ja innostuminen harjoituksista oli varmasti merkityksellinen. Toiminnallinen oppiminen oli monelle kurssilaiselle uusi kokemus. Toiminnallisen oppimisen avainasia on osallisuus. Myös ryhmällä ja yhdessä tekemisellä on tärkeä rooli: ryhmässä saadut kokemukset auttavat ihmisen itsetuntemuksen syventämisessä. Luova toiminta auttaa itsensä kehittämisessä ja ihminen löytää toiminnallisuuden avulla uusia puolia itsestään. (Kannelsuo 2014, 40-41.) Kehittämisprosessissa oppijoina oli pitkällä tähtäimellä myös organisaatiot. Esitän myöhemmin tulosten käsittelyn vaiheessa toimintamallin, jonka kautta kurssin järjestämiseen osallistuneet organisaatiot voivat kehittää yhteistyötään. Esitän myös toisen kurssisisältöjä koskevan mallin siitä, miten kurssin kokemuksista voidaan oppia tulevia kursseja suunniteltaessa.

Vanhemmuus nousi haastattelun pääteemaksi avoimen päiväkodin henkilökunnan kanssa. Kurssia pidettiin onnistuneena ja naisille teki hyvää tulla huomioiksi omana itsenään. Avoimen päiväkodin ehdotus seuraavaksi kurssiteemaksi oli kuitenkin vanhemmuus ja sen tukeminen. Se olisi perheen hyvinvointia tukeva seuraava askel itsetuntemuksen ja omakuvan kohottamisen jälkeen ja toisi toimintaa yhä käytännönläheisemmälle tasolle. Kulttuurierot lasten kasvatuksessa olivat herättäneet kurssin aikana huomiota avoimessa päiväkodissa ja jopa nostaneet esiin huolen lasten hyvinvoinnista. Esimerkiksi ihan pienen vauvan istuttaminen syöttötuoliin, 3-4 -vuotiaiden lasten jättäminen aidatulle pihalle leikkimään ilman aikuista valvojaa ja lasten kevyt pukeutuminen vuodenaikaan nähden aiheuttivat huolta. Koettiin, että äidit huolehtivat ja välittävät lapsistaan, mutta tietämättömyys ja kokemattomuus esimerkiksi Suomen kylmästä ilmastosta oli syynä siihen, että välillä avoimen päiväkodin henkilökunta katsoi aiheelliseksi antaa neuvoja äideille. (Halttunen & Tattari 2016.) Kulttuurisia eroja lasten kasva-

tuksessa voi verrata sukupolvien väliseen kuiluun lasten kasvatuksessa. Esimerkiksi muutama sukupolvi sitten lasten fyysinen kurittaminen oli Suomessa vielä yleistä. Kulttuurieroja esiintyy jo lasten kasvatuksessa jo Suomen ja Viron välillä. Virossa vanhempien auktoriteettiasema on selkeämpi, mutta kuitenkin suomalaisäitien lempeyttä ihailaan. (Hyvönen 2009, 69-71.) Yksi kulttuurinen, lasten kasvatukseen liittyvä ero tuli esiin, kun keskustelimme vastuukysymyksistä. Avoin päiväkodin henkilökunta kysyi, kuka on vastuussa, jos päiväkodin pihalla ilman valvojaa leikkivä lapsi loukkaa itsensä? Tarkkaa vastausta meistä ei tiennyt kukaan, mutta totesimme, että esimerkiksi päiväkodin sääntöjen perusteet, kuten vastuukysymykset, ovat erityisen vaikeita selittää äideille, jos yhteistä kieltä ei ole. (Halttunen & Tattari, 2016.)

Ilmaisu ja sen voima nousivat myös haastatteluissa esiin. Teatteri-ilmaisun ja kuvataiteen yhdistävää kurssiohjelmia pidettiin onnistuneena. Naiset saivat ilmaista itseään monin keinoin. Erityisesti liike- ja aistiharjoitteet auttoivat yhdenvertaisuuden kokemisessa ja niiden kautta ryhmään syntyi luottamus sekä hyvä ryhmädynamiikka. (Lipasti & Vannucchi 2016.) Sopivien ilmaisua tukevien menetelmien valinta vaati ohjaajalta monipuolista tietotaitoa. Kulttuurien välisessä työssä erilaisten toiminnallisten menetelmien osaaminen on ohjaajalle eduksi. Se antaa mahdollisuuden valita erilaisia lähestymistapoja ryhmän välisen kommunikoinnin edistämiseen. Menetelmien menestyksessä soveltamisessa ohjaajan tulee olla hereillä ja huomioida sekä yksilölliset että kulttuuriset erot ryhmässä sekä seurata aktiivisesti menetelmän toimivuutta ryhmässä. (Kannelsuo, 2014. 41-42.) Ilmaisun osalta kurssille oli vaikea asettaa tarkkoja tavoitteita. Kuitenkin onnistumisena koettiin se, että jokainen kurssille osallistunut koki saaneensa jotain arvokasta ja hyödyllistä kurssilta sekä kehittyneensä ilmaisussaan. Andrea Vannucchi tiivisti ajatuksen siitä, että tämä tavoite on riittävä, seuraavasti:

Ja jokainen sai jotain. Se on se perinteinen koulun ongelma mun näkökulmasta on se, että kaikki täytyy saada sama. Okei sen jälkeen on kaunis. Mut se ei ole näin... (Vannucchi 2016.)

5.5 Kotoutuminen on ennen kaikkea vuorovaikutusta

Aineistojen tulkinnasta syntyneet johtopäätökset saavat tukea aikaisemmista tutkimuksista, joissa on myös havainnointu maahanmuuttajakotiäideille suunnattua toimintaa sekä maahanmuuttajaäideille toteutetuista hankkeista.

Ryhmässä sekä kurssilaiset että ohjaajat kokivat voimaantumista, vertaisuutta, naisten välistä solidaarisuutta sekä oivaltamista. Ryhmäläisten reaktioista oli luettavissa onnistumisen kokemuksia, tunnetta siitä, että pärjää, vaikka suomen kieli ei vielä olisikaan hallussa. Nämä olivat arvokkaita hetkiä ja niiden kautta päästiin kurssin tavoitteeseen: omakuvan ja itsetunnon kohottamiseen sekä voimaantumisen kokemuksiin. Kaikki nämä kokemukset edistivät varmasti myös naisten kotoutumista. Kaksisuuntaiseen kotoutumiseen asetettu tavoite ei toteutunut aivan niin kuin toivottiin, kun ryhmään ei tullut yhtään kantasuomalaista äitiä lapsineen. Kaksisuuntaisella kotoutumisen periaatteen mukaan sopeutuminen muuttuneisiin olosuhteisiin ei koske ainoastaan maahanmuuttajia vaan myös kantaväestön edustajia, joiden tulee tottua elämään etnisesti ja kulttuurisesti yhä monimuotoisemmassa yhteiskunnassa. Kotoutuminen on ennen kaikkea vuorovaikutusta. (Saukkonen 2013, 87.) Me ohjaajat kuitenkin koimme, että me pystyimme paikkaamaan tätä vajetta, sillä kaksi meistä on kantasuomalaisia. Itse ainakin koin oppineeni ryhmäläisiltä juuri vuorovaikutuksesta ja kanssakäymisestä paljon. Toivon, että pystyin myös antamaan itsestäni asioita, jotka jollain tavalla auttavat ryhmään osallistuneita naisia kotoutumisessa Suomeen.

Haastatteluissa ja ryhmäpalautteessa esiin nousseiden diskurssien keskiöön nousivat teemat voimaantuminen, naiseus, oppiminen, vanhemmuus ja ilmaisu. Nämä pitävät sisällään juuri niitä asioita, joita alussa asetimme tavoitteeksi: voimaantuminen, vertaistuen tarjoaminen, syrjäytymisen ehkäisy, kotoutumisen edistäminen sekä rohkaisu osallistumaan vastaaviin palveluihin ja kurssisisältöihin jatkossakin.

Kurssien kehittämisen kannalta tärkeään kysymykseen osallistumiskyvyn laskemisesta ja tiedonkulun parantamisesta jouduttiin hakemaan vastauksia rivien välistä, havainnoinnin kautta sekä yhteistyökumppaneiden haastatteluista.

Suurimmaksi ongelmaksi koettiin edelleen tiedonkulku, äitien tavoittaminen ja tiedon oikea-aikainen levittäminen. Kunhan naiset saivat tietää kurssista ja löysivät oikeaan aikaan oikeaan paikkaan, oli loppu jo helppoa. Kurssisisällöt koettiin kautta linjan mielekkäiksi ja hyödyllisiksi. Myös erilaisten oppijoiden ja erilaisten lähtötasojen huomioiminen koettiin toiminnallisten opetusmenetelmien ja taidelähtöisten menetelmien kurssilla helpoksi. Kielitaidolla ja koulutuksella ei ollut merkitystä, kun jokainen pystyi osallistumaan harjoitteisiin omista lähtökohdistaan.

6 UUSIA IDEOITA KURSSITOIMINTAAN JA KOTOUTUMISEEN

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Vastaan alussa määrittelemiini kehittämiskysymyksiin. Miten kehittää Salon kansalaisopiston kurssitoimintaa niin, että se olisi maahanmuuttajanaisten helpompi saavuttaa? Mitä uusia ideoita kannattaisi kokeilla maahanmuuttajanaisten kotoutumisessa? Ennen loppuyhteenvetoa esitän konkreettisen toimintamallin Salon kansalaisopiston kurssitarjontaan ja yleisemminkin maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tukemiseen. Toimintamallin toteuttaminen edellyttää yhteistyötahojen sitouttamista kehittämistoimintaan. Tuon esiin myös Kouvolassa samaan aikaan, syksyllä 2016, järjestetyn kielikoulutuksen, jossa onnistumisen kokemukset ja oppimisen paikat olivat hyvin samansuuntaisia kuin meillä Salossakin.

6.1 Maahanmuuttajakotiäitien kotoutuminen ja kurssitoiminta

”Kun sanat eivät riitä” -kurssin havainnoinnin ja sitä koskevien haastattelujen perusteella selvisi, että kuvataidetta ja teatteri-ilmaisua sisältänyttä kurssia pidettiin onnistuneena. Tehtäviin oli helppo osallistua omalla kieli- ja taitotasollaan, naisten välinen yhteishenki oli motivoiva ja houkuttava tekijä ja tärkeää oli, että kurssi oli sellaisessa paikassa, jonne voi ottaa lapset mukaan. Kurssi toi vaihtelua arkeen ja auttoi paitsi suomen kielen, myös suomalaisen yhteiskunnan ymmärtämisessä. Maahanmuuttajakotiäitien riski jäädä syrjään yhteiskunnasta on suuri, jos heille ei tarjota paikkaa ja palveluita, missä he voivat lapsenhoidon ohella opiskella kieltä, tutustua yhteiskuntaan ja saada vertaistukea muilta äideiltä. Kotouttaminen Suomessa on vahvasti työmarkkinapoliittista, mutta samalla pitää muistaa, että parhaassakin tapauksessa osa yhteiskunnan uusista jäsenistä,

maahanmuuttajista, jää työmarkkinoiden ulkopuolelle. Näiden henkilöiden kotoutumisen tukena taide-, kulttuuri- ja muut vapaa-ajan palvelut voivat olla ensiarvoisen tärkeitä ja ne suojaavat yhteiskunnasta eristäytymiseltä. (Saukkonen 2010, 226-227.)

”Kun sanat eivät riitä” -kurssia vastaavalle kurssitoiminnalle tai muulle kotouttavalle toiminnalle, mihin naiset kielitaitotasosta riippumatta voivat osallistua, on selvästi tarvetta. Tämä tuli esiin sekä ryhmäläisten omista kommentteista, myös keskusteluissa kurssin ohjaajien, avoimen päiväkodin henkilökunnan ja sosiaalipalveluiden sekä neuvolan henkilökunnan kanssa. Haasteellista on potentiaalisten kurssilaisten löytäminen ja tiedon oikea-aikainen välittäminen. Jos tieto kurssista tulee liian aikaisin, ehtii se jo unohtua. Jos viesti kurssista menee viranomaisten, kuten sosiaalipalvelujen tai neuvolan, kautta, on kurssista tiedotettava jo hyvissä ajoin, sillä neuvolan ja sosiaalipalvelujen henkilökunta ei kohtaa kohderyhmän äitejä kovinkaan tiheällä tahdilla. Toinen väylä potentiaalisten kurssilaisten tavoittamiseksi on vapaaehtoistyön kautta. Punaisella Ristillä, Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisryhdistyksellä sekä seurakunnalla on ystävä- ja kummitoimintaa, joka on suunnattu maahanmuuttajaaideille ja perheille. Tätä kautta olisi mahdollista tavoittaa sekä kantasuomalaisia että maahanmuuttajia kursseille.

Kouvolassa järjestettiin myös syksyllä 2016 kaupungin sosiaalitoimen maahanmuuttopalveluiden ja avoimen varhaiskasvatuksen yhteistyönä maahanmuuttajakotiäideille suunnattu kielikurssi, jossa opetusmetodina oli toiminnallinen ja havainnollinen oppiminen. Kurssi järjestettiin paikallisen avoimen päiväkodin tiloissa ja paikalle oli saatu ammattiopiston opiskelijoita hoitamaan lapsia kurssin ajaksi. Kokemukset kurssista olivat hyvin samansuuntaisia kuin Salossa. Kurssilaisten opiskelutausta ja kielitaitotaso olivat Kouvolassakin hyvin vaihtelevia ja kurssi koettiin onnistuneeksi siksi, että kieltä opetettiin käytännönläheisesti, toiminnallisesti ja havaintoaineistoa, kuten esineitä ja kuvia käyttäen. Toinen onnistumisen tae oli lastenhoidon järjestyminen. (Ojala 2017.) Myöskin ongelmakohdat olivat samanlaisia kuin Salossa, naisia oli aluksi vaikea tavoittaa kurssille. Parhaiten osallistumisen takasi tutun sosiaalityön esittämä suora kutsu kurssille osallistumiseen. Toinen hyvä markkinointikanava oli Kouvolan maahanmuuttajapalveluiden palvelupäällikön Anne Erikssonin mukaan niin sanottu viidakkorumpu eli

naisten hyvä kokemus kurssisisällöstä ja suositus kurssista myöskin kavereilleen. Eriksson koki tärkeäksi myös sen, että maahanmuuttajanaisia kohtaavien viranomaisten keskinäinen viestintä toimi moitteettomasti, ja että tieto toteutettavasta kurssista oli kaikilla maahanmuuttajanaisia palveluihin ohjaavilla. Näin tavoitettiin kohderyhmä kattavasti. Kouvolassa tärkeäksi koettiin myös kurssin ohjaajan kulttuurisensitiivinen ote sekä monikulttuurinen osaaminen, toisin sanoen monipuolinen kokemus maahanmuuttajatyöstä ja maahanmuuttajille suunnattavasta pedagogisesta toiminnasta. (Eriksson 2017.)

Kurssipaikan keskeinen sijainti on tärkeää kurssin saavutettavuuden kannalta. Avoimen päiväkodin ollessa Salossa kurssipaikkana, sijainnissa on myös se etu, että talo tarjoaa kotoutumista tukevaa ja vanhemmuutta tukevaa toimintaa myös muulloin kuin kurssiaikana. Lapsille on avoimessa päiväkodissa paljon tekemistä ja leikkimahdollisuuksia, mutta lasten parempi huomioiminen kurssisisällöissä on tulevaisuudessa tarpeellista. Jatkossa lapsille pitäisi olla erikseen osoitettu hoitaja, esimerkiksi yhteistyössä ammattiopiston kanssa, kuten Kouvolassa. Toinen vaihtoehto on, että ohjelman tulisi olla sellaista mihin ihan pienetkin lapset voivat osallistua. Esimerkiksi tanssi on yksi ilmaisukeino, mihin äidit voivat osallistua lapsineen. Jos kurssi on tilassa, jossa on vain naisia lapsineen, ei tanssille pitäisi olla myöskään kulttuurisia tai uskonnon asettamia esteitä.

Maahanmuuttajakotiäitien kotoutumista voidaan tukea järjestämällä heille suunnattuja vapaa-ajan toimintoja, joissa sisältö keskittyy toiminnallisuuteen ja ilmaisuun. Tällöin alhainen kielitaitotaso tai koulutustaso ei ole esteenä osallistumiselle, vaan toimintaan voi osallistua niin kantasuomalaiset äidit kuin eri maista ja kulttuureista tulevat maahanmuuttajaäiditkin. Jokainen osaa ilmaista itseään liikkeellä ja kuvat sekä esimerkit helpottavat ja tukevat sanallista ilmaisua. Naiseus riittää yhdistäväksi tekijäksi ja ryhmätoiminnasta saa jokainen osallistuja arvokkaita onnistumisen ja oppimisen kokemuksia. Avainsanoja onnistumiseen ovat heittäytyminen, itseilmaisuus ja sitä kautta tapahtuva voimaantuminen. Kun sanat eivät riitä -kurssin kokemukset vahvistavat Oulussa toteutetun Naisten koulu -hankkeen havaintoja siitä, että itsetunnon vahvistaminen, omien kykyjen tunnistaminen ja osallistumiseen kannustaminen ovat erittäin tärkeitä tekijöitä maahanmuuttajanaisten ohjauksessa. (Virén ym. 2011, 50.)

Kun sanat eivät riitä -kurssilla onnistuttiin luomaan heti ensimmäisestä kerrasta lähtien luottamuksellinen ja rento ilmapiiri. Turvallinen, hyväksyvä ja tukeva ryhmä onkin erittäin tärkeä voimaantumisen kokemuksia haettaessa. Voimaantumisen kannalta myös toimintaympäristön olosuhteet, esimerkiksi valinnanvapaus ja turvalliseksi koettu ilmapiiri, voivat olla merkityksellisiä ja tämän vuoksi voimaantuminen voi olla jossain toisessa ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. (Siitonen 1999, 161-165.) Tutussa ja turvallisessa ryhmässä on helppopi jakaa tietoa vaikeista ja monimutkaisistakin asioista. Yhteisen kielen puuttuessa turvallisen ja hyvän ryhmädynamiikan löytäminen ei ole itsestään selvää eikä helppoa. Toiminnalliset menetelmät ja draamaharjoitukset voivat kuitenkin auttaa tässä. Tietoa on mahdollista jakaa havainnollistavien esimerkkien, kuten kuvien avulla. Myös tutustumiskäynnit ovat havainnollisia, mutta ensimmäisillä kokoontumiskerroilla kannattaa syventyä hyvän ryhmähengen luomiseen ja sitten vasta edetä erilaisiin aihepiireihin ja ympäristöihin. Jatkossa kotiäideille suunnattujen kurssien sisältöihin tullaan suunnittelemaan myös vanhemmuutta tukevia tietoisuuksia ja vapaa-ajan palveluihin tutustuttamista yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa.

6.2 Toimintamalli maahanmuuttajakotiäitien tavoittamiseen

Maahanmuuttajakotiäidit ovat hyvin heterogeeninen ja lähtökohdiltaan monitaiteinen joukko. Salon kokoisessa kaupungissa ei ole mahdollista tarjota kielitaitotason mukaista kurssitoimintaa pelkästään maahanmuuttajanaisille. Naisten koulutustasot vaihtelevat korkeakoulutetuista luku- ja kirjoitustaidottomiin ja oppimisvalmiuksissa on eroja. Myöskin kielitaitotasot ovat hyvin vaihtelevia. Keskeinen hallinnollinen linjanveto Suomessa on niin sanottu normaalipalveluperiaate, jonka mukaan maahanmuuttajille ei pidä järjestää erillispalveluja tai ainakaan erillisiä organisaatioita, vaan heidät ohjataan mahdollisimman tehokkaasti kaikille kansalaisille tarkoitettujen palvelujen pariin. Eri sektoreilla on kuitenkin hyvä ottaa huomioon maahanmuuttajien kantaväestöstä mahdollisesti poikkeavat tarpeet. (Saukkonen 2010, 219.) Kun sanat eivät riitä -kurssin tapahtumapaikka oli avoin päiväkotiki ja kurssin myötä naiset tutustuivat myös kotiäideille ja -isille suunnattuun normaalipalveluun. Tarvittiin kuitenkin erityinen kotouttava, voimaannuttava ja kielen oppimisessa tukeva kurssisisältö, jonka kautta saatiin naiset houkutelua kurssille ja samalla tutustumaan avoimeen päiväkotiin.

Tärkeää kurssissa oli, että toimintaan voivat osallistua hyvin erilaisista lähtökohdista olevat naiset opiskelutaustasta tai kielitaidosta riippumatta. Sisällössä avainsanoja olivat toiminnallinen oppiminen ja itseilmaisuus. Osallistujat oppivat kieltä, voimaantuivat ja saivat työkaluja itseilmaisuun. Toimiminen vieraassa kulttuurissa ja kieliympäristössä helpottui ja tämä edisti kotoutumista. Ohjaajien ja avoimen päiväkodin henkilökunnan kautta nousi haastatteluissa myös voimakkaasti esiin se, että lapset pitää huomioida kurssilla. Äidit eivät lastenhoitoasiaa nostaneet palautteessa esiin, mutta kysyttäessä he pitivät avointa päiväkotia hyvänä kurssipaikkana juuri siksi, että siellä riitti lapsille tekemistä. Lapsille pitää järjestää joko turvallinen ja virikkeellinen leikkutila valvojiin tai suunnitella kurssin sisällöt niin, että myös lapset voivat osallistua. Myös lasten eri-ikäisyys ja erilaiset tarpeet kannattaa huomioida sekä tilojen että kurssisisältöjen suhteen. Joustavuutta tarvitaan, sillä harjoitteet voivat ymmärrettävästikin keskeytyä lasten tarpeiden vuoksi. Hyvä monikulttuurinen osaaminen tarkoittaakin ryhmänohjaajilla erityisiä mukautumistaitoja. Taitava ryhmänohjaaja pystyy heittäytymään mitä erilaisimpiin tilanteisiin ja muuttamaan ohjaussuunnitelmaa lennosta osallistujien tarpeiden mukaan. (Kannelsuo 2014, 41.) Haastatteluissa nousi kehittämiseksi idea siitä, että kurssisisällössä olisi jatkossa myös vanhemmuutta tukevia harjoitteita ja tietoisuuksia sekä tutustumiskäyntejä erilaisiin vapaa-ajanpalveluihin Salossa. Näitä aiotaankin jatkossa lisätä kotiäideille suunnattujen kurssien kurssisisältöihin.

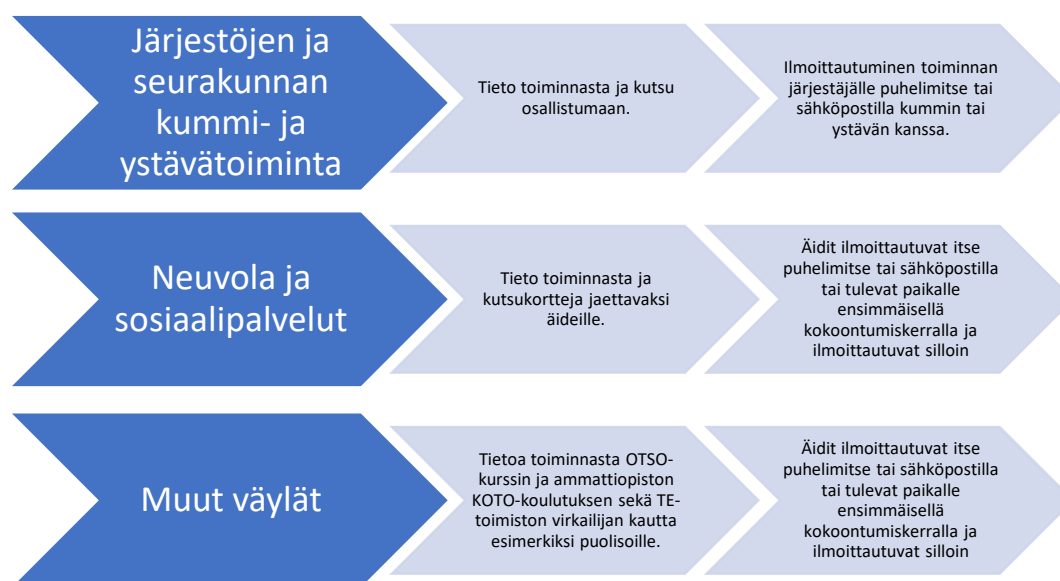
Ohessa esitän taulukkojen avulla tutkimukseni perusteella luomani toimintamallit, mistä ilmenee mitä väyliä pitkin kotiäideille suunnattua ryhmätoimintaa kannattaa markkinoida ja miten ilmoittautumiset otetaan vastaan (Taulukko 6). Toisessa taulukossa kuvaan minkälaisia teemoja ja harjoitteita ryhmätoiminnan sisältöön kannattaa ottaa mukaan (Taulukko 7).

Toimintamallin mukaan toimintaa markkinoidaan seurakunnan, MLL:n ja SPR:n kummi- ja ystävätoimintaan osallistuville ja toimintaan ilmoittaudutaan joko yhdessä ystävän kanssa tai erikseen suoraan kurssin ohjaajalle. Tärkeää on, että viesti toiminnasta tai kutsu toimintaan osallistumiseen tulee tutulta taholta ystävätoiminnan tai tutun viranomaisen kautta. Tietoa toiminnasta kannattaa jakaa mahdollisimman monen väylän ja yhteistyökumppanin kautta. Toimintamallissa

edellä mainittujen kansalaisjärjestöjen tai vapaaehtoistoimijoiden lisäksi kotiäideille suunnattuja kursseja markkinoidaan äitejä kohtaavien viranomaisten kuten sosiaalitoimen ja neuvolan kautta sekä muiden kielikursseja ja kotouttavaa toimintaa järjestävien tahojen kautta. Myös ystävät ja puoliset voivat olla niitä tahoja, jolle tieto kurssista tulee viranomaisen tai koulutusorganisaation taholta, kotiäidit voidaan siis tavoittaa myös niin sanotun viidakkorummun tai puskaradion kautta.

Ilmoittautumismenetelmissä tulee olla joustoa, jotta osallistumiskynnys pysyy matalana. Sähköiset, täysin suomenkieliset ilmoittautumisjärjestelmät koetaan helposti liian vaikeiksi. Niiden löytäminen on kieltä osaamattomalle haasteellista, ellei peräti mahdotonta. Hyviä ja saavutettavia ilmoittautumisväyliä kannattaa olla useita. Toimintamallin mukaan kurssille voi ilmoittautua etukäteen sähköpostitse tai puhelimitse tai paikan päällä ensimmäisen kurssikerran yhteydessä.

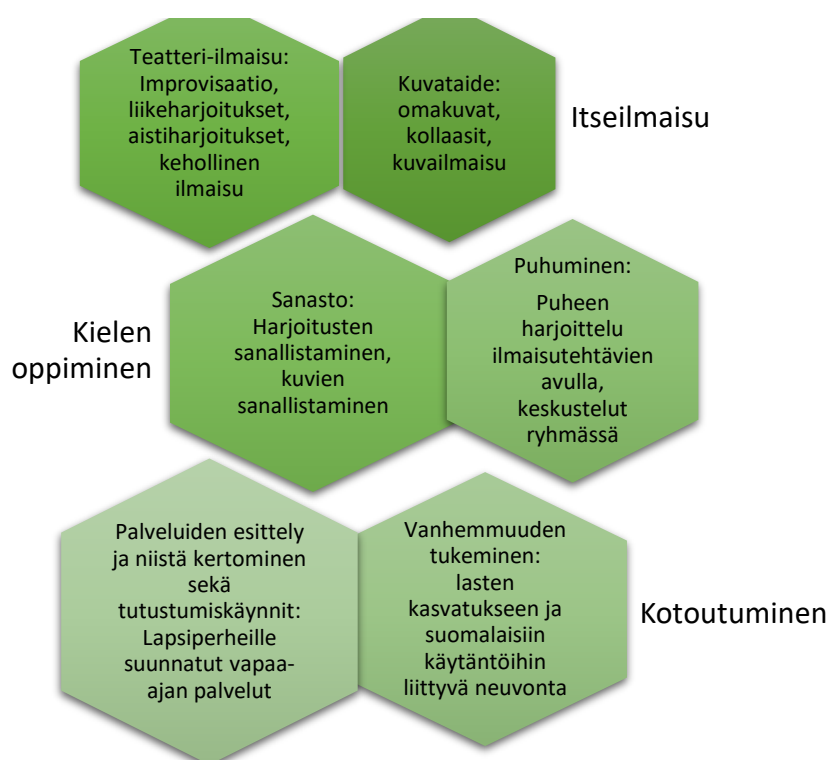
Taulukko 6: Toiminnan markkinointi ja toimintaan ilmoittautuminen.

Toiminnan sisällöt jakautuvat kolmen otsikon alle: itseilmaisu, kielen oppiminen sekä kotoutuminen. Itseilmaisu on jaettu kahteen alaosioon, teatteri-ilmaisuun sekä kuvalliseen ilmaisuun. Teatteri-ilmaisu voi olla improvisaatioharjoitteita, liikkeharjoitteita, kuten venyttelyä, pyörittelyä tai tilassa liikkumista, aistiharjoitteita esimerkiksi kuulo- tai tuntoaistia herätellen tai kehollisen ilmaisun harjoitteita, vaikkapa oman mieluisan tanssiliikkeen tai oleskeluasennon etsimistä. Kuvallisen ilmaisun harjoitteita voivat olla omakuvien tekeminen ja jalostaminen kollaaseiksi,

muiden kuvakollaasien teko tai esimerkiksi oman perhepuun kuvittaminen, elämäntarinan kuvittaminen tai tunnetilan kuvallistaminen. Kielen oppiminen kulkee käsikädessä itseilmaisun kanssa ja vastaavasti taas tukee kotoutumista. Teatteri-ilmaisun harjoitteita voi sanallistaa, sanoittamalla esimerkiksi liikkeitä, verbejä ja kehonosia. Samoin kuvailmaisun harjoitteita voi sanallistaa ryhmän yhteistyönä ja omiin kollaaseihin voi ottaa tekstin mukaan kirjoittamalla kuvissa näkyviä asioita sanoiksi. Erityisen hedelmällistä on ryhmätyöskentely, jolloin jokainen voi vuorollaan muistella ja tunnustella sanoja. Jokainen pystyy tuomaan omaa osaamistaan esiin vuorollaan ja omalla tasollaan. Tämä on puheen harjoittelua.

Taulukko 7: Kotiäitien kotoutumista tukevan ryhmätoiminnan sisällöt

Kielen ääntämistä harjoitellaan yhdessä jolloin ohjaajat eivät lannista ryhmäläisiä virheitä korjaamalla. Oikeaa ääntämistä etsitään sen sijaan toistamalla sanoja moneen kertaan. Myös ryhmäkeskustelut toimivat hyvin vähänkin kieltä osavassa ryhmässä, kun mukaan voidaan ottaa tueksi muuta ilmaisua kuten kuvaa, liikettä ja toimintaa. Kielen oppiminen ja vertaistukiryhmän löytäminen tukevat kotoutumista jo sinällään, mutta lisää kotoutumista tukevia sisältöjä voi ottaa kursiohjelmaan kurssin loppupuolella, kun ryhmä on tuttu ja ohjaajat ovat löytäneet

ryhmälle ominaisia ja toimivia ilmaisukeinoja. Tällöin kurssisisältöihin voidaan lisätä havainnollista palveluista kertomista, tutustumiskäyntejä sekä vanhemmuutta tukevia tietoiskuja esimerkiksi säänmukaisesta pukeutumisesta tai muusta ryhmässä akuutiksi nousevasta aiheesta.

6.3 Avainasioita naisten kotoutumisen tukemisessa

Naisten kotoutumisen tukemisessa tärkeää on ottaa huomioon naisten erilaiset lähtökohdat. Sisältöjen suunnittelun avulla voidaan antaa jokaiselle mahdollisuus ilmaista itseään ja käyttää omaa henkilökohtaista potentiaaliaan ja osaamistaan kotoutumisprosessin apuna. Osallistuminen ja itse tekeminen aktivoivat ja oppimisen sekä onnistumisen kokemukset voimaannuttavat ja motivoivat naisia. Toiminnassa tärkeää on lasten huomioiminen ja naisverkoston antama tuki niin äitiyden kuin vanhemmuudenkin kysymyksissä. Toiminta kannattaa toteuttaa kodinomaisessa paikassa, missä turvallisen ilmapiirin luominen on helppoa.

Vapaa-ajan palvelujen näkökulmasta maahanmuuttajanaيسille suunnattujen toimintojen avainasemassa ovat lapset. Tämä seikka nousi esiin myös Kouvolan kurssikokemuksissa (Ojala 2017). Jos lapsille ei ole paikkaa tai tilaa toiminnassa, eivät äiditkään pääse osallistumaan. Lastenhoidosta tulee huolehtia tai sitten sisältöjen tulee olla monen ikäisille lapsille sopivia. Toiminnallinen tekeminen sopii monesti lapsillekin, mutta on otettava huomioon, että pienillä lapsilla ei ole vielä taitoa keskittyä ohjeistuksiin vaan mallin ja ohjeiden on tultava äidin kautta.

Tiedon välittäminen toiminnasta on haasteellista, mutta jos löytää oikeat yhteistyökumppanit alueelta ja saa heidät sitoutettua toiminnan markkinointiin, on mahdollista tavoittaa kohderyhmä paremmin. Ryhmäkokojen pitää olla pieniä, jotta kaikkien osallistujien erilaiset lähtötasot voidaan huomioida. Sisällöissä kuvataiteen ja teatteri-ilmaisun yhdistelmä on toimiva, mutta sisältöihin voi lisätä toiminnan edetessä myös muuta liikeilmaisua kuten tanssia sekä vierailuja ja tutustumiskäyntejä. Myös vanhemmuutta tukevat tietoiskut ja havainnolliset esimerkit voidaan valita toiminnan aiheeksi, mutta tämäkin tulee toteuttaa toiminnallisesti ja lapset huomioiden.

Salon kansalaisopiston järjestämän ”Kun sanat eivät riitä” -kurssin kokemusten ja kurssiin liittyvien aineistojen pohjalta luotu markkinointitoimintamalli sekä sisältömalli ovat sovellettavissa myös muiden tahojen järjestämiin maahanmuuttajainaisille suunnattuihin kursseihin tai kerhotoimintoihin. Toimintamalli vaatii koordinaatiota organisoivalta taholta ja selkeää viestintää kaikille yhteistyötahoille. Kurssin ohjaajilla on oltava hyvät valmiudet kulttuurienvälisessä tilassa toimimiseen sekä toiminnalliseen ohjaamiseen. Paikalliset olosuhteet ja toimintaympäristö huomioiden voidaan malleja soveltaa ja käyttää kotiäideille suunnattujen kotoutumispalveluiden suunnitteluun ja sitä kautta tukea maahanmuuttajainaisien kotoutumisprosessia entistä paremmin.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Juva: WS Bookwell.

Erävaara, Taina 2011. Intohimona omakuvat. Teoksessa: Tanskanen Ilona (toim.). Omakuva on jokaisen kuva. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 29-39.

Holliday, Adrian 2013. Understanding intercultural communication. New York: Routledge.

Hyvönen, Heli 2009. Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä. Helsinki: Väestöliitto.

Ihamäki, Katja & Kaljonen, Päivi 2014. Taustaksi lukijalle. Teoksessa: Ihamäki, Katja & Kaljonen, Päivi (toim.). Kotouttamista ja kohtaamisia. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Aatos-artikkelit 14. 5-11.

Jaakkola, Magdalena. 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987-2007. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2009/1.

Joronen, Tuula 2007. Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.). Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto. 285-311.

Joronen, Tuula 2009. Kulttuuripalvelujen saavutettavuus maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden näkökulmasta. Teoksessa Joronen, Tuula (toim.). Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2009/4. 73-89.

Juhila, Kirsi 2016. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen Eero. Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 369-409.

Kaljonen, Päivi 2014. EU:n ulkopuolelta tulleiden maahanmuuttajien kertomaa: kokemuksia sosiaalisesta integraatiosta suomalaiseen arkeen. Teoksessa: Ihamäki, Katja & Kaljonen, Päivi (toim.). Kotouttamista ja kohtaamisia. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Aatos-artikkelit 14. 12-16.

Kannelsuo, Marja 2014. Teoksessa: Ihamäki, Katja & Kaljonen, Päivi (toim.). Kotouttamista ja kohtaamisia. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Aatos-artikkelit 14. 37-55.

Karlsson-Sutisna, Sanna. 1995. Taide ihmisyyden tutkimisessa ja päivähoito. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.). Kaivolla: Taide tiedon lähteenä. Helsinki: Stakes. 66-68.

Koivula, Ulla-Maija & Kuikka, Sanni (toim.) 2015. See Me! Multicultural Encounters with Creative Methods. TAMK University of Applied Sciences. Series B. Reports 79.

Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>. Viitattu 31.8.2016.

Lasonen, Johanna & Halonen, Mia (toim.) 2009. Kulttuurien välinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 43. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Liikanen, Hanna-Liisa. 2003. Taide kohtaa elämän - Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Väitöskirja. Helsinki: SMS-julkaisu.

Leppänen, Matilda. 2014. Vieraalla maalla – kokemuksia draamatyöskentelystä osana maahanmuuttajanuorten perusopetuksen valmistavaa opetusta. Opinnäytetyö. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Centria Ammattikorkeakoulu.

Martikainen, Tuomas 2011. Suomi remix. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Muhammed, Husein 2011. Yhtä erilaiset. Islam ja suomalainen kulttuuri. Helsinki: Teos.

Ojala, Antti 2017. "Euroopan kalleimmasta kielikoulutuksesta" tuli-kin hitti – äidit tungeksivat kurssille, jolla opetetaan suomea kaatu-lemalla ja autoilua matkimalla. Yle Uutiset 15.3.2017. Saatavissa: <http://yle.fi/uutiset/3-9509433>. Viitattu 20.3.2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1. Saatavissa: http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/79521_okm1.pdf . Viitattu 20.3.2017.

Puhakka, Kirsi-Marja 2014. Draamatyöskentelyä maahanmuuttajien suomen kielen opetuksessa ja kotouttamisessa. Teoksessa Korhonen, Pekka ja Airaksinen, Raija (toim.). Hyvä hankaus 2.0. Taideyliopisto Kokos-julkaisusarja 1/2014.

Rainio, Elina 2014. Harppauksia, pyörteitä ja sovelluksia. Teoksessa Korhonen, Pekka ja Airaksinen, Raija (toim.). Hyvä hankaus 2.0. Taideyliopisto Kokos-julkaisusarja 1/2014.

Ramboll Management Consulting 2013. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Kotouttamisen+kokonaiskatsaus+2013+23102013.pdf>. Viitattu 14.3.2017.

Raunio, Mika 2009. Korkeasti koulutetut asiantuntijat 2000-luvun alun Suomessa: Kuka kaippaa kulttuuria? Teoksessa Joronen, Tuula (toim.). Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2009/4. 127-141.

Salon kaupungin maahanmuutto-ohjelma 2014. Monikulttuurinen Salo -hanke. Saatavissa: <http://www.salo.fi/attachements/2014-11-19T10-21-35187.pdf>. Viitattu 14.3.2017.

Saukkonen, Pasi 2013. Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

Saukkonen, Pasi 2010. Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Helsinki: Cupore.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmotte-lua. Oulun opettajakoulutuslaitos: Oulun yliopisto. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf>. Viitattu 10.10.2016.

Suomen Pakolaisapu 2016. Verkkosivusto Pakolaisuus: Sanasto. Saatavissa: <http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/>. Viitattu 31.8.2016.

Säävälä, Minna 2011. Perheet muuttoliikkeessä. Perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamiseen. Helsinki: Väestöliitto.

Tilastokeskus 2016. Verkkosivusto Väestörakenne. Saatavissa: http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#v%C3%A4est%C3%B6rakenne Viitattu 20.3.2017.

Toikko Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vilka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Viren, Liisa, Telkki, Heidi & Voutilainen, Sanna 2011. Tuen ja kohtaan maahanmuuttajanaisia. Kokemuksia Naisten koulusta. Oulu: Oulun seudun setlementti.

Vuori, Jaana 2012. Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Vuori, Jaana, Hirsiaho Anu (toim.). Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampereen yliopisto. 235-262.

Haastattelut:

Eriksson, Anne 2017. Palvelupäällikkö. Kouvolan kaupungin maahanmuuttopalvelut. Puhelinhaastattelu: 20.3.2017.

Halttunen, Tiina & Tattari, Nina 2016. Lastenhoitaja & lastentarhanopettaja. Salon avoimet varhaiskasvatuspalvelut. Haastattelu: 15.11.2016.

Lipasti, Sarika & Vannucchi, Andrea 2016. Teatteri-ilmaisun ohjaaja/tuntiopettaja & valokuvaaja/tuntiopettaja. Salon kansalaisopisto. Haastattelu: 9.11.2016.

Sähköpostit:

Alanne, Paula 2017. Kansalaisopiston opiskelijat vuonna 2016. Sähköpostiviestit: 17.3.2017 ja 20.3.2017.

Rosten, Hanna 2016. Tilastotietoja maahanmuuttajista Salossa. Sähköpostiviesti: 12.10.2016.

LIITTEET

LIITE 1

KUN SANAT EIVÄT RIITÄ – KURSSISUUNNITELMA, elokuu 2016

1. kerta 13.9.2016: Tutustuminen

Ryhmäläiset tutustuvat toisiinsa erilaisin tutustumisleikein, kuvallinen ilmaisu otetaan heti mukaan. Kerrotaan ryhmästä ja sen tarkoituksesta ja tavoitteista. Mukana Sarika Lipasti, Andrea Vannucchi ja Sini Lundgrén.

2. kerta 20.9.2016: Omakuva

Tutustutaan erilaisiin omakuviin, rekvisiittaan, mietitään millainen olisi unelmien omakuva. Otetaan itselaukaisumenetelmällä omakuva, mahdollisuus käyttää rekvisiittaa ja asuja. Jokainen saa valita parhaan omakuvan, jota lähdetään työstämään eteenpäin seuraavalla kurssikerralla. Mukana Andrea Vannucchi ja Sini Lundgrén.

3. kerta 27.9.2016: Itseilmaisua

Jatketaan tutustumista ja itseilmaisua tukevia leikkejä. Jokainen tuo myös kotonsa esineen jonka avulla kertoo tarinan itsestään. Muut ryhmäläiset voivat auttaa sanoittamisessa. Mukana Sarika Lipasti ja Sini Lundgrén.

4. kerta 4.10.2016: Omakuva ympäristöön sijoitettuna

Tutkitaan materiaaleja ja tehdään niistä omakuvalle unelmien ympäristö. Jokainen saa yhdistää omakuvansa haluamaansa ympäristöön, mukaan voi liittää kuvia ja sanoja, jotka kertovat itsestä ja omakuvasta. Mukana Andrea Vannucchi ja Sini Lundgrén.

5. kerta 11.10.2016: Itseilmaisua ja teatteri-ilmaisuharjoitteita

Tehdään harjoituksia ryhmän toiveiden mukaan. Kuvallisia harjoituksia, joiden avulla selvitetään palvelutarpeita. Mukana Sarika Lipasti ja Sini Lundgrén.

6. kerta 25.10.2016: Palaute

Vapaa palaute, jokainen kertoo miltä ryhmään osallistuminen on tuntunut. Voi ilmaista kuvin, sanoin, kehollisesti, mikä luontevimmalta tuntuu. Lisäksi ryhmähaastattelu. Mukana Sarika Lipasti, Andrea Vannucchi ja Sini Lundgrén.

Kuuden kurssikerran jälkeen erillinen purku ohjaajien ja avoimen päiväkodin henkilökunnan kesken.

Tutustu uusiin
ihmisiin

Vahvista
minäkuvaasi

Opi lisää suomea

Kun sanat eivät riitä

- naisten ryhmä avoimessa
päiväkodissa

Kansalaisopiston järjestämä ilmaisutaidon ja
kuvailmaisun ryhmä äideille ja pienille lapsille
tiistaisin 13.9. - 25.10 kello 12.30-14.00

Avoimen päiväkodin tiloissa (Asemakatu 2)
Opettajina Sarika Lipasti ja Andrea Vannucchi
Ryhmä on maksuton ja se on tarkoitettu sekä
kantasuomalaisille että maahanmuuttajille.

Ilmoittautumiset ja lisätiedot
Salon kansalaisopisto, Sini Lundgrén 044-7784686

LIITE 3

Salon kansalaisopisto
Ylhäistentie 2
24130 SALO

2.9.2016

Hello!

I'm contacting you from Salon kansalaisopisto/Salo Adult education centre and I'd like to invite you to join our short course for moms and small children. The course is about learning Finnish language by art and building positive self-image.

The course is free and it's held in Avoin päiväkoti in the centrum of Salo (address Asemakatu 2) at Tuesday afternoons from 12 to 14.30. The course starts at 13th September. Teachers are arts instructors and artists Sarika Lipasti (drama instructor) and Andrea Vannucchi (photographer). The course is held 6 times at 13.9., 20.9., 27.9., 4.10. 11.10. and 25.10. and each time we have different programme, we go forward with the exercises etc.

Children can join the course too, the place is really nice and there are lot of toys and things to do for children too. The exercises are also organized that way that children can also join them and do stuff.

Hopefully you are interested in joining this course! If you have any questions please don't hesitate to ask me. You can also sign in to the course by sending me a message or calling me. My contact information are:

email: sini.lundgren@salo.fi

phone: 044-778 4686

Best regards,

Sini Lundgrén
coordinator, Salon kansalaisopisto/Salo adult education centre

P.S. Please find the advertisement of the course in Finnish attached

HAASTATTELUJEN TAUSTAMATERIAALI JA HAASTATTELUKYSYMYKSET

Taustaa:

Mitä ryhmään osallistuminen antaa osallistujille?:

- Voimaantuminen
- Vertaistuki, samaistuminen
- Kotoutumisen edistäminen, elämänhallinnan tukeminen
 - o oman elämän suunnittelu voi olla vierasta yhteisökeskeisistä kulttuureista tuleville
- Syrjäytymisen ehkäisy
- Rohkaisee osallistumaan kansalaisopiston ja avoimen päiväkodin toimintaan jatkossakin

Mitä tietoa voimme saada ryhmästä toiminnan kehittämiseen?:

- Mitkä ovat kurssille tulon esteitä?
 - o hinta, aikataulu, kulttuuriset erot, tiedon puute, välimatka, lastenhoito-ongelmat, sisällön kiinnostavuus...?
 - miten voidaan reagoida näihin ja korjata tilannetta
 - minkälainen sisältö olisi kiinnostavaa ja houkuttelevaa
- Miten toteutus koetaan?
 - o onko avoin päiväkotipaikka hyvä
 - o onko sisältö kiinnostavaa
 - o miten ryhmä toimii
 - o onko tekeminen mielekästä ja hyödyllistä
 - haastatellaan sekä osallistujia, ohjaajia että avoimen päiväkodin henkilökuntaa

Sisällölliset tavoitteet?:

- Pyritään pitämään tekeminen sellaisena, että lapset voivat halutessaan osallistua. Tiloissa on kuitenkin myös paljon leluja, jotka voivat kiinnostaa enemmän, joten lapset voivat myös halutessaan leikkiä.
- Sisällössä keskitytään voimaannuttamiseen ja minäkuvan/omakuvan kehittämiseen sekä positiiviseen ajatteluun itsestä. Omakuvan vahvistamista taiteen keinoin.

Mitä arvioimme/arviointikysymyksiä?:

- Miten tavoitetaan maahanmuuttaja-kotiäidit ja saadaan heidät mukaan kansalaisopiston ja/tai avoimen päiväkodin toimintaan?
- Miten kulttuurien kohtaaminen ryhmässä koetaan?
- Mikä on se porkkana, jolla ryhmä saadaan kokoon viikosta toiseen?
- Saavatko ryhmään osallistujat oppimisen kokemuksia?
- Miten yhteistyö kansalaisopiston ja avoimen päiväkodin välillä sujuu?
- Näkevätkö yhteistyökumppanit mahdollisuuksia yhteistyölle jatkossakin?

Ryhmän kurssiohjelma:

	<u>Suunnitelma</u>	<u>Toteutunut</u>
1. kerta:	Tutustuminen	Tutustumisharjoituksia moniaistisesti
2. kerta:	Omakuvan ottaminen	Omakuva ja Minä osaan - kollaasi
3. kerta:	Itseilmaisua	Itseilmaisua ja kollaasien tutkimista
4. kerta:	Omakuva ympäristöön sijoitettuna (toteutui tällaisenaan)	
5. kerta:	Itseilmaisua ryhmän toiveiden mukaan	Omakuvakollaasien tutkimista, kartoja
6. kerta:	Palaute	Perhepuun maalaaminen ja palaute

HAASTATTELUKYSYMYKSET KUN SANAT EIVÄT RIITÄ -KURSSIN

OHJAAJILLE/OPETTAJILLE 9.11.2016:

- Arvioi suunnitelmaa, jonka teimme elokuussa, miten se mielestänne toteutui? (sisältö, tavoitteet?)
- Mikä merkitys kurssilla oli mielestänne, kun arvioidaan kansalaisopiston toimintaa?
- Mikä merkitys kurssilla oli mielestänne, kun arvioidaan kurssille osallistuneiden kotoutumista?
- Mitä tekisit toisin?
- Mikä oli helppoa?
- Mikä vaikeaa?
- Mikä antoisinta?
- Mitä voisi jättää pois?
- Jatkokehitysideoita?
- Muuta kommentoitavaa?

HAASTATTELUKYSYMYKSET AVOIMEN PÄIVÄKODIN
HENKILÖKUNNALLE 15.11.2016:

- Onko kurssille osallistuneet maahanmuuttajaäidit käyneet avoimessa päiväkodissa kurssin jälkeenkin?
- Mikä sujui hyvin?
- Missä jäi parantamisen varaa?
- Mikä oli helppoa?
- Mikä vaikeaa?
- Mikä antoisinta?
- Jatkokehitysideoita? Miten yhteistyötä voisi jatkaa?
- Muuta kommentoitavaa?